

De landbouw in Midden-Groningen

Een schets van de
landbouw in het
strategisch
groenproject

lei-dlo

DE LANDBOUW IN MIDDEN-GRONINGEN

Een schets van de landbouw in het strategisch groenproject

Augustus 1995

Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO)
Afdeling Structuuronderzoek

E-576647

REFERAAT

DE LANDBOUW IN MIDDEN-GRONINGEN; EEN SCHETS VAN DE LANDBOUW IN HET STRATEGISCH GROENPROJECT

M.J. Voskuilen

Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO), 1995

Mededeling 540

ISBN 90-5242-296-6

49 p., tab., fig., foto's, bijl.

Onderzoek naar de landbouw in het herinrichtingsgebied Midden-Groningen ten behoeve van het opstellen van het inrichtingsplan.

Met behulp van gegevens uit de CBS-landbouw telling zijn de ontwikkelingen in de landbouw in Midden-Groningen tussen 1989 en 1994 beschreven, en is de huidige positie van de landbouw in het gebied aangegeven door een vergelijking met de provinciale situatie te maken. Voor het verwoorden van de visie vanuit de landbouw op de landinrichting Midden-Groningen en op enkele specifieke onderwerpen, zoals de natuurontwikkeling, is een aantal agrariërs geïnterviewd.

De melkveehouderij in het gebied neemt een sterke positie in. De akkerbouw staat er minder goed voor, maar probeert allerlei nieuwe takken uit. De natuurontwikkeling wordt beschouwd als een noodzakelijk kwaad. Herinrichting is vanuit de landbouw niet nodig; het wordt gezien als een instrument om natuurontwikkeling te realiseren.

Landinrichting/Herinrichting/Strategisch groenproject/Midden-Groningen/
Landbouw/Natuurontwikkeling

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Voskuilen, M.J.

De landbouw in Midden-Groningen : een schets van de landbouw in het strategisch groenproject / M.J. Voskuilen. -

Den Haag : Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO). -
(Mededeling / Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO) ; no. 540)

ISBN 90-5242-296-6

NUGI 835

Trefw.: landinrichting ; Midden-Groningen / landbouw ;
Midden-Groningen.

Overname van de inhoud toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

INHOUD

	Blz.
WOORD VOORAF	5
SAMENVATTING	7
1. INLEIDING	11
1.1 Achtergrond en doel	11
1.2 Gebiedsgrootte	12
1.3 Aanpak	14
1.4 Opzet rapport	16
2. ONTWIKKELINGEN IN DE LANDBOUW	17
2.1 Algemeen	17
2.2 Bedrijven	18
2.3 Samenstelling produktie	20
2.4 Grondgebruik	21
3. HUIDIGE SITUATIE IN DE LANDBOUW	23
3.1 Inleiding	23
3.2 Bedrijfstypen	23
3.3 Bedrijfs grootte	24
3.4 Leeftijd en opvolging	25
3.5 Verkaveling	27
3.6 Akkerbouwbedrijven	27
3.7 Melkveehouderijbedrijven	28
3.8 Overige bedrijven	29
4. VISIE VAN DE LANDBOUWERS	31
4.1 Inleiding	31
4.2 Achtergronden	31
4.3 Natuurontwikkeling	33
4.4 Landinrichting	35
4.5 Akkerbouw	37
4.6 Melkveehouderij	39
4.7 Bedrijfsverplaatsing	40
4.8 Leefbaarheid	40
5. SLOTBESCHOUWING	42
LITERATUUR	45

BIJLAGEN

- 1 Nederlandse grootte-eenheid
2 Kengetallen deelgebieden

47
48
49

Blz.

2	WOORD VOORAF	
3	SAMENVATTING	
11	1. INLEIDING	
11	1.1 Achtergrond en doel	
12	1.2 Gebiedsgrootte	
14	1.3 Aanpak	
16	1.4 Opzet rapport	
17	2. ONTWIKKELINGEN IN DE LANDBOUW	
17	2.1 Algemeen	
18	2.2 Bedrijven	
20	2.3 Samenstelling productie	
21	2.4 Grondgebruik	
23	3. HUIDIGE SITUATIE IN DE LANDBOUW	
23	3.1 Inleiding	
23	3.2 Bedrijfstypen	
24	3.3 Bedrijfsstructuren	
25	3.4 Leefstijl en opvolging	
27	3.5 Verkeering	
27	3.6 Akkerbouwbedrijven	
28	3.7 Melkveehouderijbedrijven	
29	3.8 Overige bedrijven	
31	4. VISIE VAN DE LANDBOUWER	
31	4.1 Inleiding	
31	4.2 Achtergrond	
33	4.3 Inrichtingsontwikkeling	
35	4.4 Landinrichting	
37	4.5 Akkerbouw	
38	4.6 Melkveehouderij	
40	4.7 Bedrijfsverplaatsing	
40	4.8 Leefstijl	
43	5. TOEGESCHOUWING	
45	6. LITERATUUR	

WOORD VOORAF

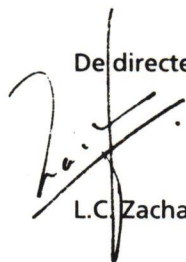
De Landinrichtingscommissie Midden-Groningen is in december 1994 begonnen met het opstellen van een inrichtingsplan voor het gebied. Daarbij is onder andere behoefte aan actuele informatie over de landbouwkundige situatie in het gebied. Verder wil de commissie de visie vanuit de landbouw vernemen op een aantal vraagstukken, zoals toekomstperspectieven van de landbouw, natuurontwikkeling en herinrichting. Dit was de aanleiding om via de Dienst Landinrichting en Beheer Landbouwgronden Groningen (LBL Groningen) een onderzoek te laten verrichten door het Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO). Voor de visie vanuit de landbouw is onder meer een aantal agrariërs uit het gebied geïnterviewd.

Het onderzoek is besproken met ir. J.P. Asjes, ing. L. Hidding en ing. A. Vreugdenhil van LBL Groningen, en drs. P.A. van Vugt en ing. W. Swart van LBL Utrecht.

De inventarisatie van de bedrijven en de verzameling van de gegevens over de landbouwstructuur zijn verzorgd door mw. C.M. de Zwijger-de Brabander. De interviews zijn afgenomen door mw. E.A.J. Zwambag en M.J. Voskuilen. Alle drie zijn medewerkers van LEI-DLO.

In het bijzonder wil ik de geïnterviewden bedanken voor hun medewerking.

Den Haag, augustus 1995

De directeur,

L.C. Zachariasse

SAMENVATTING

Achtergrond en doel

Midden-Groningen is een strategisch groenproject dat in juli 1994 als herinrichting is geplaatst op het Voorbereidingsschema Landinrichting. In december 1994 is de Landinrichtingscommissie Midden-Groningen geïnstalleerd, die belast is met het opstellen en uitvoeren van een inrichtingsplan. Daarbij is onder andere behoefte aan actuele gegevens over de landbouwkundige situatie in het gebied. Ook wil de commissie graag weten hoe de boeren denken over de ontwikkelingsmogelijkheden van de landbouw in het gebied in relatie met landinrichting. Dit was de aanleiding voor de Dienst Landinrichting en Beheer Landbouwgronden Groningen het Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO) onderzoek te laten verrichten.

Het doel van het onderzoek is het geven van inzicht in de recente ontwikkelingen en de huidige positie van de landbouw in het landinrichtingsgebied Midden-Groningen, en in de visie vanuit de landbouw op de toekomst van de landbouw in het gebied in samenhang met andere functies.

Aanpak

Voor 1989 en 1994 zijn de landbouwbedrijven in het gebied (en in de deelgebieden) geïnvventariseerd. Met behulp van de landbouw telling zijn vervolgens enkele kengetallen over de landbouwstructuur geselecteerd.

Voor de visie vanuit de landbouw zijn acht sleutelinformanten geïnterviewd, waaronder zes landbouwers die verspreid in het gebied wonen.

Ontwikkelingen in de landbouw

Tussen 1989 en 1994 is het aantal bedrijven in Midden-Groningen ongeveer constant gebleven op 120. In de provincie Groningen nam het aantal bedrijven met 10% af. De bedrijven in Midden-Groningen hebben ruim 4.600 ha cultuurgrond in gebruik, en bieden omgerekend aan bijna tweehonderd personen een full-time baan. De afname van de werkgelegenheid was groter dan in heel Groningen.

De productie-omvang van de akkerbouw is in de afgelopen vijf jaar verder gedaald, ten koste van die van de melkveehouderij. Die verschuiving vond in hoofdzaak plaats in het noordelijk deel (Luddeweer-Overschild). De melkveehouderij is nu de belangrijkste landbouw tak in Midden-Groningen. Overigens is de instroom van nieuwe melkveehouderijbedrijven in deze periode beperkt geweest. Naar verwachting is de grootste instroom achter de rug.

Binnen het bouwlandareaal vond onder invloed van de ombuigingen in het landbouwbeleid een verschuiving plaats van granen naar braak en groenbemesting. Van de totale oppervlakte bouwland is nu circa 15% in gebruik als braakland, groenbemesting en houtteelt (bosbouwregeling), wat overeenkomt met het provinciale cijfer. Granen en fabrieksaardappelen zijn de voornaamste gewassen in het bouwplan, met ieder een derde deel. In het noordelijk deel, waar de gronden slechts voor weinig teelten geschikt zijn, bestaat ruim de helft van het bouwplan uit granen, en bijna een kwart wordt in beslag genomen door braakland, groenbemesters en houtteelt. In het zuidelijk deel (Schildwolde/Slochteren-Zuid) voert de fabrieksaardappelteelt met een aandeel van 40% de boventoon in het bouwplan, terwijl "slechts" ruim een tiende wordt ingenomen door braak, groenbemesters en houtteelt. In dit gebied wordt getracht nieuwe takken op de bedrijven te introduceren, waarbij het "PILS"-project (Projekt Innovatie Landbouw Slochteren) een belangrijke rol speelt.

Positie van de landbouw

De positie van de melkveehouderij, die hoofdzakelijk geconcentreerd is in het noordelijk deel, is zeer goed. De bedrijven zijn over het algemeen groot, modern uitgerust, en hebben een lage veebezetting. Een opvolger is in de meeste gevallen aanwezig. Met deze uitgangspositie kan de melkveehouderij in Midden-Groningen met een gerust hart de toekomst tegemoet zien.

Het beeld voor de akkerbouw ligt anders. De perspectieven voor de akkerbouw in het noordelijk deel van het gebied zijn niet zo goed, wat voor een belangrijk deel samenhangt met de grond in dit gebied die minder geschikt is voor akkerbouw. In het zuidelijk deel zijn de mogelijkheden om alternatieve teelten op het bedrijf te introduceren groter, en daar wordt in het gebied ook hard aan gewerkt. Reden, om ondanks de lage rentabiliteit van de belangrijkste teelten, toch met enig vertrouwen naar de toekomst te kijken.

Visie vanuit de landbouw

De plannen voor grootschalige natuurontwikkeling in Midden-Groningen hebben in het begin voor veel onrust gezorgd. Uit de interviews komt naar voren dat dit mede te wijten is aan een gebrekkige communicatie tussen overheid en de inwoners van de streek. Het besef dat vanuit de maatschappij natuurontwikkeling wordt gewenst, de aanpassing van de plannen en het verstrijken van enkele jaren, hebben er toe geleid dat men het nu beschouwt als een noodzakelijk kwaad, waar men maar het beste van moet zien te maken.

Voor alle geïnterviewden staat het vast dat de herinrichting wordt gebruikt om de natuurontwikkeling te realiseren, en dat de herinrichting vanuit de landbouw niet nodig is. Alleen in het noordelijk deel ligt een wens om de verkaveling ten behoeve van de landbouw te verbeteren. In het

zuidelijk deel is recent een ruilverkaveling afgesloten, waardoor er goede produktie-omstandigheden voor de landbouw zijn gerealiseerd.

Tot slot

Verschillen in opvattingen over het begrip natuur zullen blijven bestaan. Het is daarbij belangrijk om via communicatie tussen betrokkenen begrip voor elkaars standpunten te kweken.

Het verdient aanbeveling om binnen de herinrichting zorgvuldig na te gaan welke instrumenten (kavelruil, herverkaveling) in welke delen van het gebied voor de realisering van het plan nodig zijn.

1. INLEIDING

1.1 Achtergrond en doel

Midden-Groningen (figuur 1.1) is een strategisch groenproject, waarin met het instrument herinrichting 1.130 ha landbouwgrond van functie zal wijzigen in natuurontwikkelingsgebied. Voor het deel dat bij de landbouw in gebruik blijft, zal de inrichtingssituatie worden verbeterd.

Figuur 1.1 Ligging herinrichtingsgebied Midden-Groningen binnen Groningen

Natuurontwikkeling is een van de hoofddoelstellingen van het natuurbeleid in het kader van de ecologische hoofdstructuur (LNV, 1990). In Midden-Groningen valt een deel van de ecologische hoofdstructuur (EHS). De EHS is op provinciaal niveau verder uitgewerkt in de Nota Uitwerking Ecologische Hoofdstructuur Groningen, die in februari 1993 is vastgesteld door de Provinciale Staten van Groningen.

In juni 1993 verschijnt het Structuurschema Groene Ruimte, met daarin opgenomen de zogenaamde strategische groenprojecten. Dit zijn projecten die gericht zijn op een omvangrijke functiewijziging van de ruimtelijke structuur. In Midden-Groningen, een van de projecten, gaat het onder meer om het realiseren van de ecologische hoofdstructuur door middel van groot-schalige natuurontwikkeling. In beginsel worden de projecten met landinrichting uitgevoerd (LNV, 1993). De provincies stellen voor de gebieden een gebiedsperspectief op, waarin een samenhangende visie gegeven wordt op de uitvoering van de gewenste functieverandering. Het Gebiedsperspectief Midden-Groningen is in februari 1994 vastgesteld (LNV, 1994a). Een van de

doelstellingen is de realisering van 1.130 ha natuurontwikkelingsgebied met een afwisseling van natte, vochtige en droge natuur. Voor de blijvende landbouw zullen de produktie-omstandigheden worden behouden, dan wel verder worden verbeterd (Creemer en Vreugdenhil, 1994).

In het gebiedsperspectief is voor realisering van het project, herinrichting (een van de landinrichtingsvormen) aanbevolen. In juli 1994 is Midden-Groningen (tussentijds) op het Voorbereidingsschema Landinrichting 1994 geplaatst, en is hiermee het eerste strategisch groenproject dat in voorbereiding is genomen. In december 1994 is de Landinrichtingscommissie Midden-Groningen ingesteld. Deze commissie is verantwoordelijk voor de voorbereiding en uitvoering van het herinrichtingsplan. Het streven is het Voorontwerp-herinrichtingsplan begin 1996 uit te brengen. Daarbij wordt uitgegaan van een globale opzet van het voorontwerpplan.

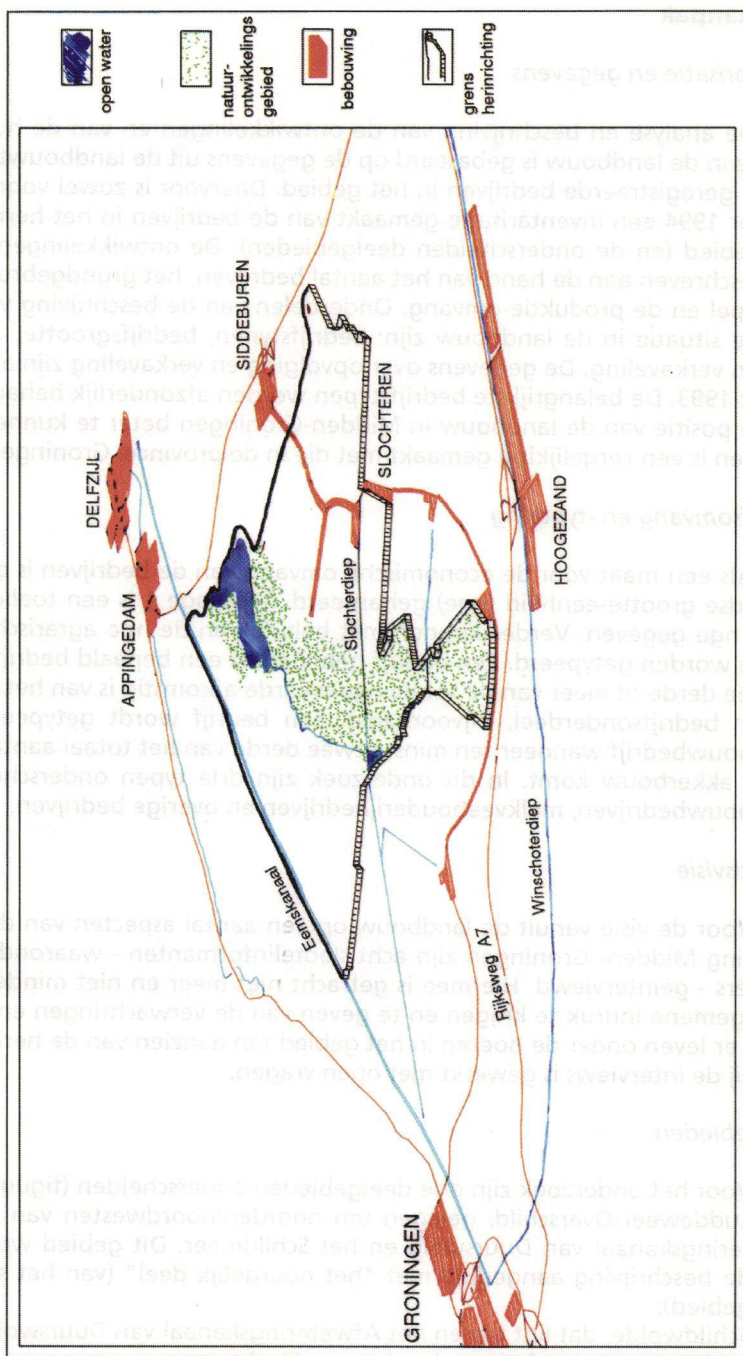
In de huidige planvormingsopzet bij landinrichting zijn de zogenaamde deeladviezen, waaronder het landbouwstructuuradvies, komen te vervallen. Toch is er behoefte om in dit stadium globaal inzicht te hebben in de situatie en verlangens van de verschillende sectoren in het projectgebied.

Doel van het onderzoek is:

geven van inzicht in de recente ontwikkelingen en de huidige positie van de landbouw in het landinrichtingsgebied Midden-Groningen, en in de visie vanuit de landbouw op de toekomst van de landbouw in het gebied in samenhang met andere functies

1.2 Gebiedsgrootte

Ter oriëntatie is in figuur 1.2 de ligging van het landinrichtingsgebied Midden-Groningen in ruimer verband weergegeven. Figuur 1.3 is een meer gedetailleerde kaart waarin ook de verschillende deelgebieden die in het onderzoek zijn onderscheiden, zijn ingetekend. De totale oppervlakte van het gebied bedraagt 6.360 ha (exclusief het Schildmeer en het bebouwingslint van Slochteren). Hiervan is 580 ha bestaand natuurgebied (Creemer en Vreugdenhil, 1994; LNV, 1994a). De totale oppervlakte van de geregistreerde land- en tuinbouwbedrijven in het gebied bedraagt ruim 5.000 ha, waarvan ruim 4.600 bestaat uit cultuurgrond. Over het gebruik van de resterende oppervlakte (circa 750 ha, bijna 12%) zijn geen gegevens bekend. Waarschijnlijk zal het grootste deel hiervan in gebruik zijn bij particulieren en/of bedrijven die onder de telgrens van de landbouw telling vallen.

Figuur 1.2 Overzicht herinrichtingsgebied Midden-Groningen

1.3 Aanpak

Inventarisatie en gegevens

De analyse en beschrijving van de ontwikkelingen en van de huidige situatie in de landbouw is gebaseerd op de gegevens uit de landbouwtelling van de geregistreerde bedrijven in het gebied. Daarvoor is zowel voor 1989 als voor 1994 een inventarisatie gemaakt van de bedrijven in het herinrichtingsgebied (en de onderscheiden deelgebieden). De ontwikkelingen worden beschreven aan de hand van het aantal bedrijven, het grondgebruik, de veestapel en de produktie-omvang. Onderdelen van de beschrijving van de huidige situatie in de landbouw zijn: bedrijfstypen, bedrijfsgrootte, opvolging en verkaveling. De gegevens over opvolging en verkaveling zijn afkomstig uit 1993. De belangrijkste bedrijfstypen worden afzonderlijk behandeld. Om de positie van de landbouw in Midden-Groningen beter te kunnen beoordelen is een vergelijking gemaakt met die in de provincie Groningen.

Bedrijfsomvang en -typering

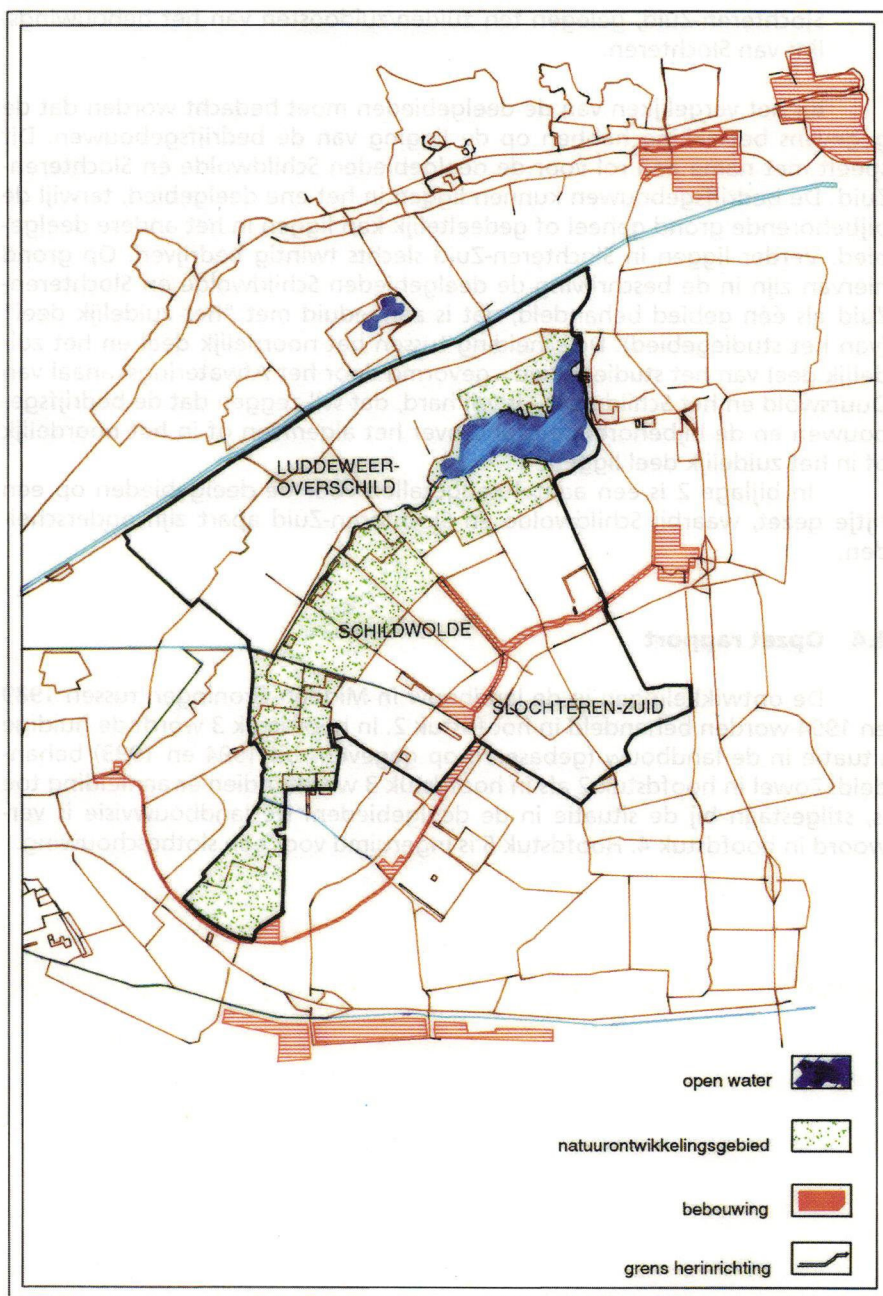
Als een maat voor de economische omvang van de bedrijven is de Nederlandse grootte-eenheid (nge) gehanteerd. In bijlage 1 is een toelichting op de nge gegeven. Verder kunnen met behulp van de nge agrarische bedrijven worden getypeerd. Een bedrijf behoort tot een bepaald bedrijfstype als twee derde of meer van de totale nge-waarde afkomstig is van het aangegeven bedrijfs onderdeel, bijvoorbeeld: een bedrijf wordt getypeerd als akkerbouwbedrijf wanneer ten minste twee derde van het totaal aantal nge uit de akkerbouw komt. In dit onderzoek zijn drie typen onderscheiden: akkerbouwbedrijven, melkveehouderijbedrijven en overige bedrijven.

Gebiedsvisie

Voor de visie vanuit de landbouw op een aantal aspecten van de herinrichting Midden- Groningen zijn acht sleutelinformanten - waaronder zes agrariërs - geïnterviewd. Hiermee is getracht niet meer en niet minder dan een algemene indruk te krijgen en te geven van de verwachtingen en ideeën die er leven onder de boeren in het gebied ten aanzien van de herinrichting. Bij de interviews is gewerkt met open vragen.

Deelgebieden

- Voor het onderzoek zijn drie deelgebieden onderscheiden (figuur 1.3):
- Luddeweer-Overschild, gelegen ten noorden/noordwesten van Afwateringskanaal van Duurswold en het Schildmeer. Dit gebied wordt in de beschrijving aangeduid met "het noordelijk deel" (van het studiegebied);
 - Schildwolde, dat ligt tussen het Afwateringskanaal van Duurswold, het Schildmeer en het bebouwingslint van Slochteren;

Figuur 1.3 Deelgebieden in het herinrichtingsgebied Midden-Groningen

- Slochteren-Zuid, gelegen ten zuiden/zuidoosten van het bebouwingslint van Slochteren.

Bij het vergelijken van de deelgebieden moet bedacht worden dat de gegevens betrekking hebben op de ligging van de bedrijfsgebouwen. Dit speelt met name een rol voor de deelgebieden Schildwolde en Slochteren-Zuid. De bedrijfsgebouwen kunnen liggen in het ene deelgebied, terwijl de bijbehorende grond geheel of gedeeltelijk kan liggen in het andere deelgebied. Verder liggen in Slochteren-Zuid slechts twintig bedrijven. Op grond hiervan zijn in de beschrijving de deelgebieden Schildwolde en Slochteren-Zuid als één gebied behandeld, dat is aangeduid met "het zuidelijk deel" (van het studiegebied). De scheiding tussen het noordelijk deel en het zuidelijk deel van het studiegebied - gevormd door het Afwateringskanaal van Duurswold en het Schildmeer - is vrij hard, dat wil zeggen dat de bedrijfsgebouwen en de bijbehorende grond over het algemeen of in het noordelijk of in het zuidelijk deel liggen.

In bijlage 2 is een aantal kengetallen voor de deelgebieden op een rijtje gezet, waarbij Schildwolde en Slochteren-Zuid apart zijn onderscheiden.

1.4 Opzet rapport

De ontwikkelingen in de landbouw in Midden-Groningen tussen 1989 en 1994 worden behandeld in hoofdstuk 2. In hoofdstuk 3 wordt de huidige situatie in de landbouw (gebaseerd op gegevens uit 1994 en 1993) behandeld. Zowel in hoofdstuk 2 als in hoofdstuk 3 wordt indien er aanleiding toe is, stilgestaan bij de situatie in de deelgebieden. De landbouwvisie is verwoord in hoofdstuk 4. Hoofdstuk 5 is ingeruimd voor een slotbeschouwing.

2. ONTWIKKELINGEN IN DE LANDBOUW

2.1 Algemeen

Het totaal aantal geregistreerde landbouwbedrijven is in het herinrichtingsgebied Midden-Groningen tussen 1989 en 1994 vrijwel niet veranderd (tabel 2.1), terwijl in de hele provincie Groningen het aantal bedrijven met een tiende is afgenomen. De ongeveer 120 bedrijven in Midden-Groningen hebben ruim 4.600 ha cultuurgrond in gebruik, wat neerkomt op een lichte toename ten opzichte van de in gebruik zijnde oppervlakte vijf jaar eerder.

De productie-omvang - gemeten in Nederlandse grootte-eenheden (nge) - is in het herinrichtingsgebied Midden-Groningen in de afgelopen vijf jaar met bijna een vijfde gestegen; voor de provincie Groningen was dat "slechts" een tiende. De sterke stijging van de productie-omvang in Midden-Groningen ging samen met een daling van het arbeidsvolume - gemeten in arbeidsjaareenheden (aje, zie toelichting tabel 2.1) - van ruim 8%. Met andere woorden: de productie-omvang per arbeidseenheid is in Midden-Groningen fors toegenomen. Opvallend is dat het arbeidsvolume in Midden-Groningen sterker is afgenomen dan het aantal bedrijven, terwijl dat in heel Groningen net andersom is.

De daling van het arbeidsvolume vond in hoofdzaak plaats in het noordelijk deel (Luddeweer-Overschild) van het herinrichtingsgebied.

Tabel 2.1 Overzicht enkele kengetallen van de landbouw in het herinrichtingsgebied Midden-Groningen

Kengetal	Aantal Midden-Groningen		Verschil 1989-1994 in procenten	
	1989	1994	Midden-Gron.	Groningen
Bedrijven	123	121	-1,6	-10,2
Cultuurgrond (ha)	4.505	4.633	+2,8	-2,5
Productie-omvang (nge)	6.481	7.705	+18,9	+10,1
Arbeidsvolume (aje) *	202	185	-8,4	-5,5

*) Een arbeidsjaareenheid (aje) komt overeen met de arbeid van een persoon gedurende een jaar.

Bron: CBS-landbouwtelling, bewerking LEI-DLO.

2.2 Bedrijven

Bedrijfstypen

Veranderde het totaal aantal bedrijven in Midden-Groningen nauwelijks, binnen de onderscheiden bedrijfstypen vonden wel veranderingen plaats. Tegenover een vrij sterke daling van het aantal akkerbouwbedrijven stond een sterke toename van het aantal overige bedrijven (tabel 2.2). Voor een deel gaat het hierbij waarschijnlijk om overgangen tussen bedrijfstypen, bijvoorbeeld van akkerbouwbedrijven naar bedrijven met akkerbouw en veehouderij. Het aantal melkveehouderijbedrijven daalde licht, zeker in vergelijking met de daling van bijna een vijfde in de hele provincie.

De akkerbouwbedrijven zijn in Midden-Groningen nog steeds de grootste groep, hoewel het aandeel in vijf jaar tijd afbrokkelde van 45% tot iets minder dan 40% van het totaal aantal bedrijven. Het aandeel van de overige bedrijven steeg in diezelfde periode van ongeveer een kwart tot bijna een derde, dat van de melkveehouderijbedrijven is blijven schommelen rond de 30%. De samenstelling van de bedrijfstypen in Midden-Groningen komt in grote lijnen overeen met die in de provincie.

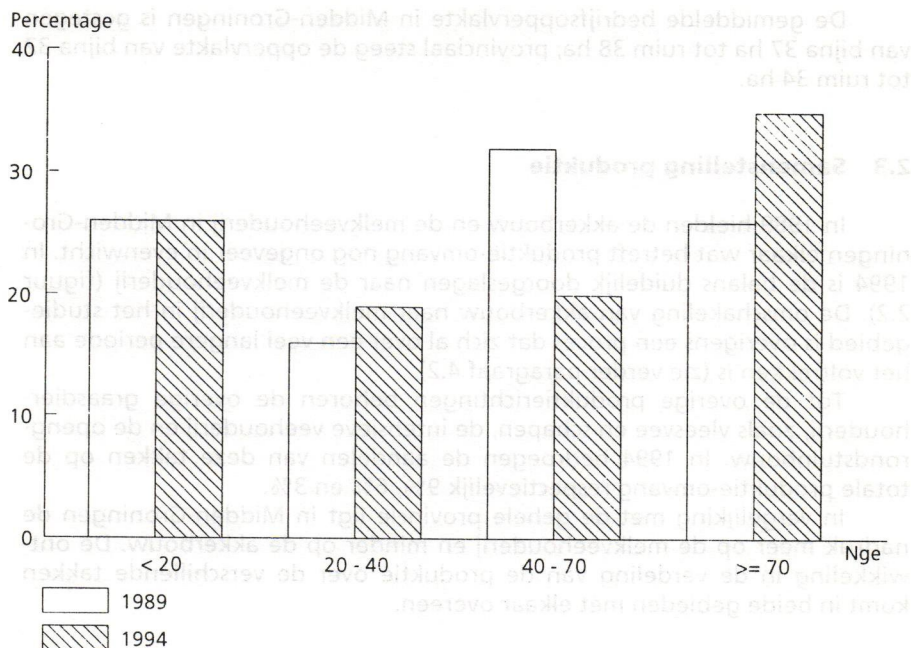
Tabel 2.2 Ontwikkeling aantal bedrijven naar gebied, jaar en bedrijfstype

Bedrijfstype	Aantal Midden-Groningen		Indexcijfer 1989=100	
	1989	1994	Midden-Gron.	Groningen
Akkerbouw	56	47	84	82
Melkveehouderij	37	35	95	81
Overig	30	39	130	110
Alle	123	121	98	90

Bron: CBS-landbouwtelling, bewerking LEI-DLO.

Bedrijfsomvang

In de bedrijfsomvang van de bedrijven in Midden-Groningen - gemeenten in nge - is in de afgelopen vijf jaar een lichte tweedeling zichtbaar (figuur 2.1): enerzijds een lichte toename van het aandeel van de wat kleinere bedrijven (beneden 40 nge) en een stijging van het aandeel grotere bedrijven (meer dan 70 nge), en anderzijds een afname van het aandeel van de bedrijven uit de "midden"-categorie. Voor Groningen is het beeld iets anders. Daar is ook het aandeel van de wat kleinere bedrijven afgenomen.

Figuur 2.1 Procentuele verdeling bedrijven in Midden-Groningen naar jaar en bedrijfsomvang in nge

De gemiddelde omvang van de geregistreerde bedrijven in Midden-Groningen is tussen 1989 en 1994 gestegen van 53 tot 64 nge; provinciaal steeg de gemiddelde bedrijfsomvang van 50 tot 61 nge.

De hiervoor genoemde tweedeling heeft zich ook in de deelgebieden voorgedaan, maar met name in Luddeweer-Overschild. Verder is in dit gebied de gemiddelde bedrijfsomvang veruit het grootst: 73 nge (in 1994) tegenover 56 nge in het zuidelijk deel.

Bedrijfsoppervlakte

De hiervoor genoemde tweedeling is ook te zien bij de verdeling naar oppervlakte: een groter aandeel van de bedrijven met een wat kleinere oppervlakte (minder dan 30 ha) en een wat grotere oppervlakte (meer dan 50 ha), en een daling van het aandeel van de bedrijven met een oppervlakte tussen 30 en 50 ha. De verschuiving komt voor rekening van het noordelijk deel; in het zuidelijk deel is de verdeling ongeveer gelijk gebleven. In Groningen nam alleen het aandeel van de bedrijven met een oppervlakte van meer dan 50 ha toe.

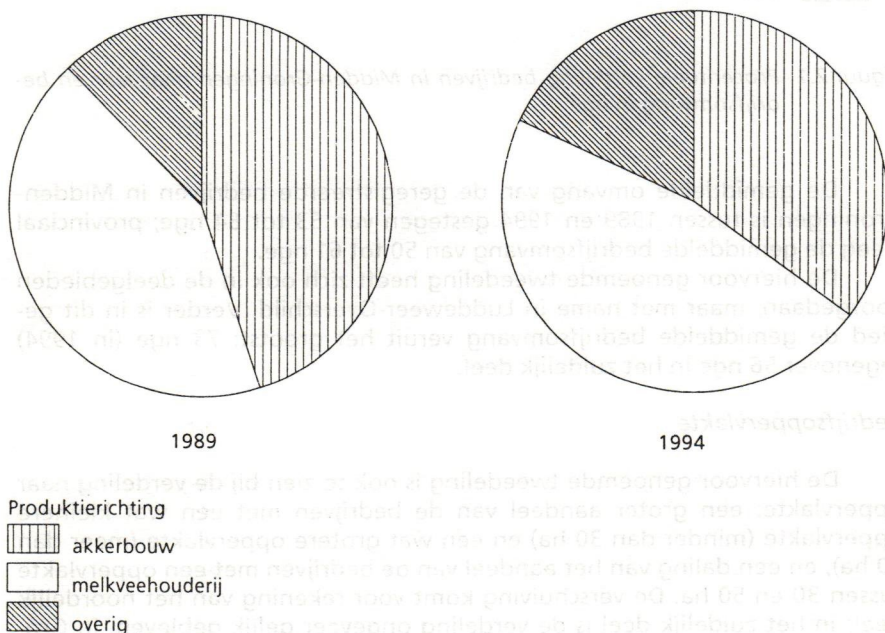
De gemiddelde bedrijfsoppervlakte in Midden-Groningen is gestegen van bijna 37 ha tot ruim 38 ha; provinciaal steeg de oppervlakte van bijna 32 tot ruim 34 ha.

2.3 Samenstelling productie

In 1989 hielden de akkerbouw en de melkveehouderij in Midden-Groningen elkaar wat betreft productie-omvang nog ongeveer in evenwicht. In 1994 is de balans duidelijk doorgeslagen naar de melkveehouderij (figuur 2.2). De omschakeling van akkerbouw naar melkveehouderij in het studiegebied is overigens een proces dat zich al over een veel langere periode aan het voltrekken is (zie verder paragraaf 4.2).

Tot de overige produktierichtingen behoren de overige graasdierhouderij, zoals vleesvee en schapen, de intensieve veehouderij en de opengrondstuinbouw. In 1994 bedroegen de aandelen van deze takken op de totale productie-omvang respectievelijk 9%, 6% en 3%.

In vergelijking met de gehele provincie ligt in Midden-Groningen de nadruk meer op de melkveehouderij en minder op de akkerbouw. De ontwikkeling in de verdeling van de productie over de verschillende takken komt in beide gebieden met elkaar overeen.

Figuur 2.2 Procentuele verdeling van de productie-omvang (in nge) in Midden-Groningen naar jaar en produktierichting

Het noordelijk deel van Midden-Groningen bestaat in hoofdzaak (71%) uit melkveehouderij, terwijl in het zuidelijk deel de akkerbouw het beeld bepaalt met een aandeel van 57% in de produktie-omvang. Vond in het noordelijk deel vooral een verschuiving plaats van akkerbouw naar melkveehouderij, in het zuidelijk deel ging het in hoofdzaak om een verschuiving van akkerbouw naar de overige takken.

De produktie-omvang wordt met behulp van normen per dier en gewas berekend (zie ook bijlage 1). Over de ontwikkelingen in de gewasareaal gaat de volgende paragraaf. Hier wordt kort ingegaan op de ontwikkelingen in de veestapel. Het aantal melkkoeien in het studiegebied nam met circa 8% af, van ongeveer 2.600 in 1989 tot ongeveer 2.400 in 1994. Provinciaal bedroeg de daling 12%. Het aantal dieren in de overige diercategorieën nam in het studiegebied in min of meerdere mate toe, waarbij het overigens in absolute zin om beperkte aantallen gaat.

2.4 Grondgebruik

Bij de bespreking van de produktiesamenstelling is de verschuiving van akkerbouw naar melkveehouderij aangegeven, die uiteraard terug te zien is in het grondgebruik. De verschuiving in de gehele provincie was iets minder groot dan in het studiegebied (tabel 2.3).

Binnen het bouwland heeft een verschuiving plaatsgevonden - door de hervorming van het EU-landbouwbeleid - van graan naar braakland, al of niet ingezaaid met een groenbemester. Aangenomen mag worden dat vrijwel het gehele areaal groenbemesting voortvloeit uit de braaklegregeling. Het aandeel van het graan binnen het areaal bouwland nam af van 44% tot een derde in 1994, terwijl het aandeel van groenbemester en braakland steeg van 5% tot 14%. Het totaal areaal groenbemester en braakland bedraagt nu circa 350 ha (tegenover 130 ha in 1989), bijna 8%

Tabel 2.3 Procentuele verdeling van de oppervlakte cultuurgrond naar gebied, jaar en grondgebruik

Grondgebruik	Midden-Groningen		Groningen	
	1989	1994	1989	1994
Akkerbouw *)	62	56	61	59
Grasland **)	38	43	38	40
Overig	0	1	1	1
Totaal	100	100	100	100

*) Inclusief braakland en exclusief voedergewassen; **) Inclusief voedergewassen.

Bron: CBS-landbouw telling, bewerking LEI-DLO.

van het totale areaal cultuurgrond, wat niet veel afwijkt van het provinciale cijfer. Het aandeel van de fabrieksaardappelteelt in het bouwland is toegenomen van iets minder dan 30% tot ruim een derde. De oppervlakte opengrondstuinbouw - die vrijwel geheel ligt in het zuidelijk deel - is toegenomen van 10 tot 30 ha.

De cultuurgrond in het noordelijk deel van het gebied bestaat voor 65% uit grasland (inclusief voedergewassen) en voor ruim een derde uit bouwland. De helft van het areaal bouwland wordt hier gebruikt voor graanteelt, en een vijfde bestaat uit groenbemester en braakland. In het zuidelijk deel beslaat het bouwland driekwart van het areaal cultuurgrond. De fabrieksaardappelteelt is met ruim 40% de belangrijkste teelt. Groenbemers en braakland beslaan samen een tiende van het bouwlandareaal.

1.4 Grondgebruik

Bij de beschrijving van de grondgebruikswijziging is de verschuiving van de landbouw naar nietbouwland aangegeven, die uiteraard leiding tot zijn in het grondgebruik. De verschuiving in de gehele provincie was iets minder groot dan in het studiegebied (tabel 1.3).

Stroom het bouwland heeft een verschuiving plaatsgevonden - door de heraanleg van het EU-landbouwbeleid - van gras naar braakland, al het ingezaid met een groenbemester. Aanpakken mag worden dat wijzel het gehele areaal groenbemesting voortvloei uit de bodemgesteldheid het aandeel van het gras binnen het areaal bouwland nam af van 44% tot een derde in 1994, terwijl het aandeel van groenbemester en braakland steeg van 5% tot 14%. Het totale areaal groenbemester en braakland bedroeg nu circa 350 ha (gegenover 130 ha in 1989), bijna 8%.

Tabel 1.3 Procentuele verdeling van de oppervlakte cultuurgrond naar gebied, jaar en grondgebruik

Grondgebruik	Stroom		Widder-Groen		Groningen	
	1989	1994	1989	1994	1989	1994
Akkerbouw *	57	57	56	57	57	58
Grasland **	38	38	43	38	40	39
Overig	5	5	1	5	3	3
Totaal	100	100	100	100	100	100

* inclusief braakland en exarant voedergewassen. ** inclusief voedergewassen.
Bron: CBS-landgebruik, versie 1994-1995.

3. HUIDIGE SITUATIE IN DE LANDBOUW

3.1 Inleiding

Dit hoofdstuk gaat in op de huidige situatie in de landbouw, dat wil zeggen de situatie op basis van 1994. De gegevens over verkaveling en opvolging hebben betrekking op 1993. De beschrijving is opgezet vanuit de bedrijven met een omvang van meer dan 20 nge. Een dergelijke omvang komt ongeveer overeen met een akkerbouwbedrijf van bijna 20 ha, met een bouwplan dat gebruikelijk is voor het studiegebied. In de melkveehouderij komt een omvang van 20 nge globaal overeen met vijftien melkkoeien inclusief bijbehorend jongvee. De bedrijven met een omvang van 20 nge of meer zijn over het algemeen voor het inkomen overwegend afhankelijk van de landbouw. De bedrijven kleiner dan 20 nge zijn over het algemeen nevenberoepsbedrijven. Een omvang van 20 nge komt verder overeen met de ondergrens voor opname in het boekhoudnet van LEI-DLO.

Een kwart van de bedrijven in het studiegebied heeft een omvang van minder dan 20 nge. Deze groep bedrijven heeft ongeveer 7% van de cultuurgrond in gebruik, en dragen 4% bij aan de productie-omvang. Ruim de helft van de bedrijven kleiner dan 20 nge behoort tot de overige graasdierbedrijven, en ruim een derde tot de akkerbouwbedrijven.

3.2 Bedrijfstypen

In totaal 90 bedrijven (74%) hebben een omvang van meer dan 20 nge. Daarvan behoort 40% tot de akkerbouw, 37% tot de melkveehouderij en de rest behoort tot het type overig. In de categorie overig vallen zowel gespecialiseerde bedrijven als gemengde bedrijven, maar vanwege de geringe aantallen zijn ze samengevoegd. De grootste groep binnen het type overig zijn de intensieve veehouderijbedrijven met een aandeel van een derde, gevolgd door de bedrijven met akkerbouw en veehouderij met een aandeel van bijna een kwart. De verdeling van de bedrijven met een omvang van meer dan 20 nge naar bedrijfstypen is voor de gehele provincie vrijwel hetzelfde als die voor het studiegebied.

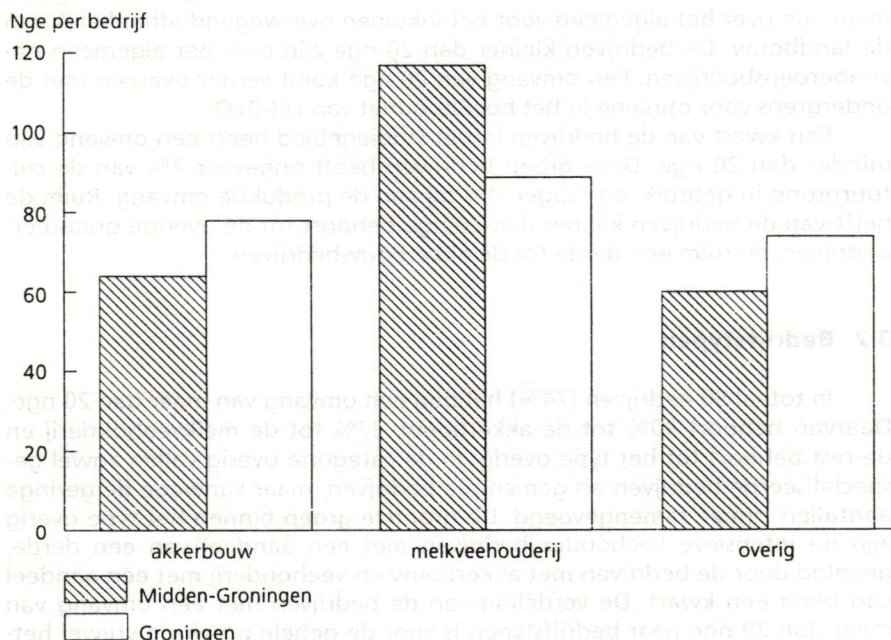
In het noordelijk deel behoort bijna een kwart van de bedrijven tot de akkerbouw, en 60% tot de melkveehouderij; voor het zuidelijk deel is dat respectievelijk 54% en 17%.

3.3 Bedrijfsomvang

De gemiddelde bedrijfsomvang van de bedrijven met een omvang van meer dan 20 nge bedraagt in Midden-Groningen 82 nge, wat gelijk is aan het provinciale gemiddelde.

Tussen de bedrijfstypen in het studiegebied onderling en tussen die in heel Groningen zijn er behoorlijke verschillen in gemiddelde omvang (figuur 3.1). Zo hebben de melkveehouderijbedrijven in Midden-Groningen een gemiddelde omvang van bijna 120 nge, tegenover 90 nge provinciaal. De akkerbouwbedrijven en overige bedrijven in Midden-Groningen zijn gemiddeld 60 à 65 nge groot; in Groningen ligt dat rond 75 nge. De verschillen komen ook duidelijk tot uiting in de verdeling van de bedrijven naar een aantal nge-klassen die is opgenomen in tabel 3.1.

De gemiddelde bedrijfsomvang in het noordelijk deel van het studiegebied is het grootst, door het grote aandeel van de melkveehouderijbedrijven in het totaal aantal bedrijven.

Figuur 3.1 Gemiddelde bedrijfsomvang (nge) in 1994 naar gebied en bedrijfstype; bedrijven groter dan 20 nge

Tabel 3.1 Procentuele verdeling van de bedrijven in 1994 naar gebied, bedrijfsomvang in nge en bedrijfstype; bedrijven groter dan 20 nge

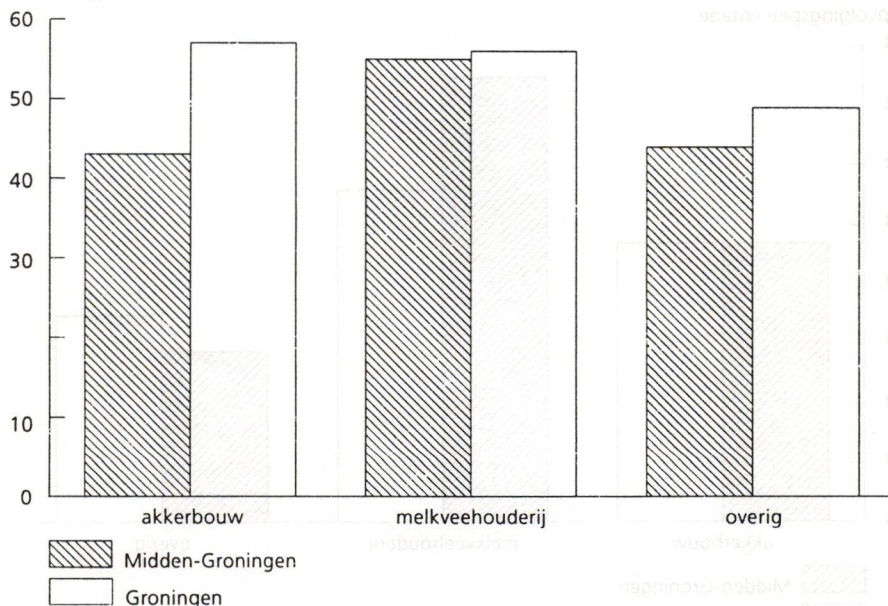
Bedrijfstype	Midden-Groningen			Groningen		
	20-40	40-70	>= 70	20-40	40-70	>= 70
Akkerbouw	25	44	31	24	33	43
Melkveehouderij	9	9	82	9	30	61
Overig	52	24	24	38	26	36
Alle	25	27	48	21	31	48

Bron: CBS-landbouwtelling, bewerking LEI-DLO.

3.4 Leeftijd en opvolging

De leeftijd en het opvolgingspercentage zijn gebaseerd op gegevens uit 1993, en niet - zoals bij de eerder behandelde kenmerken - op 1994. In de figuren 3.2 en 3.3 zijn de leeftijd en het opvolgingspercentage voor de

Percentage >= 50 jaar

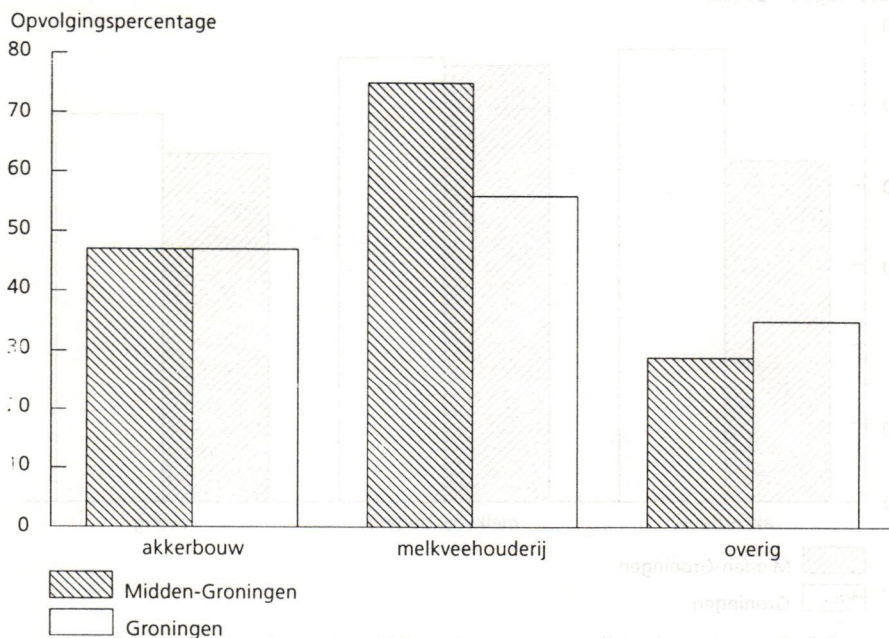
Figuur 3.2 Percentage bedrijven met een bedrijfshoofd ouder dan vijftig jaar (percentage >= 50 jaar) in 1993 naar gebied en bedrijfstype; bedrijven groter dan 20 nge

onderscheiden bedrijfstypen weergegeven. Het opvolgingspercentage geeft aan op hoeveel bedrijven met een bedrijfshoofd van vijftig jaar of ouder een opvolger aanwezig is.

De gegevens voor het bedrijfstype overig moeten met terughoudendheid worden bekeken, omdat ze betrekking hebben op een beperkt aantal bedrijven. Dat geldt in versterkte mate voor de gegevens per bedrijfstype per deelgebied, zodat daar verder niet op in wordt gegaan.

In Midden-Groningen zijn er in vergelijking met Groningen enerzijds minder bedrijven met een bedrijfshoofd boven de vijftig jaar (48% respectievelijk 55%), en anderzijds is het opvolgingspercentage voor deze bedrijven hoger (55% respectievelijk 49%). Opvallendste verschillen tussen de twee gebieden zijn het relatieve lage percentage akkerbouwbedrijven in Midden-Groningen met een bedrijfshoofd ouder dan vijftig jaar (figuur 3.2), en het hoge opvolgingspercentage op de melkveehouderijbedrijven in Midden-Groningen (figuur 3.3). Het laatste houdt ongetwijfeld verband met de over het algemeen grote omvang van deze bedrijven. Het noordelijk deel van het studiegebied - waar de nadruk op melkveehouderij ligt - kent dan ook een hoog opvolgingspercentage; dat van het zuidelijk deel ligt iets onder het provinciale percentage.

Een zeer globale indicatie van de hoeveelheid grond die op termijn vrij zou kunnen komen, is de hoeveelheid grond die nu in gebruik is bij de be-

Figuur 3.3 Opvolgingspercentage in 1993 naar gebied en bedrijfstype; bedrijven groter dan 20 nge

drijven met een bedrijfshoofd ouder dan vijftig jaar zonder opvolger. In 1993 ging het om circa 15% van de totale oppervlakte cultuurgrond; provinciaal was dit ongeveer een kwart. Absoluut gaat het op basis van de oppervlakte in 1994 in Midden-Groningen om circa 700 ha.

3.5 Verkaveling

Evenals de gegevens over leeftijd en opvolging zijn de gegevens over de verkaveling afkomstig uit 1993. Ten opzichte van Groningen is de gemiddelde kavelgrootte in Midden-Groningen groter, maar zijn er meer bedrijven met vrij veel kavels (tabel 3.2). De verkaveling op de akkerbouwbedrijven in Midden-Groningen steekt gunstig af ten opzichte van die op de akkerbouwbedrijven in heel Groningen. De recent afgesloten ruilverkaveling Slochteren - waar het zuidelijk deel van het studiegebied deel van uitmaakt - laat hier haar invloed zien. De verkaveling op de melkveehouderijbedrijven in Midden-Groningen, en meer precies in het noordelijk deel van Midden-Groningen, is duidelijk minder dan die op de melkveehouderijbedrijven in de provincie.

Tabel 3.2 *Kavels per bedrijf, hectare per kavel en percentage bedrijven met vijf of meer kavels (≥ 5 kavel) naar gebied en bedrijfstype; 1993, bedrijven groter dan 20 nge*

Bedrijfstype	Midden-Groningen			Groningen		
	kavel/ bedrijf	ha/ kavel	≥ 5 kavel	kavel/ bedrijf	ha/ kavel	≥ 5 kavel
Akkerbouw	4,4	13,6	46	5,4	11,2	51
Melkveehouderij	4,5	10,8	41	3,4	10,6	21
Overig	3,5	9,2	21	3,4	7,1	25
Alle	4,3	11,8	40	4,3	10,3	34

Bron: CBS-landbouw telling, bewerking LEI-DLO.

3.6 Akkerbouwbedrijven

Van de totale akkerbouwproductie (in nge) is vier vijfde geconcentreerd op de akkerbouwbedrijven met een omvang van meer dan 20 nge. Hoewel de oppervlakte van de akkerbouwbedrijven in Midden-Groningen niet veel afwijkt van die in de hele provincie, blijft de gemiddelde omvang (in nge) van de bedrijven in Midden-Groningen ruim achter bij die in de provincie. Anders gezegd houdt dit in dat de akkerbouwbedrijven in het studiegebied een minder intensief bouwplan hebben dan die in Groningen

(tabel 3.3). Voornaamste verschil is de nadruk die in het studiegebied ligt op de fabrieksaardappelteelt, die circa een derde inneemt van het bouwplan, terwijl dat in heel Groningen minder dan een vijfde is.

De verdeling naar oppervlakte laat tussen de gebieden ook een behoorlijk verschil zien. Heeft in het studiegebied een groot deel van de bedrijven een oppervlakte tussen 50 en 75 ha, in Groningen heeft de helft van de bedrijven een oppervlakte van minder dan 50 ha. In de vorige paragraaf is al aangegeven dat de verkaveling op de akkerbouwbedrijven in Midden-Groningen gunstiger is dan die in de provincie.

In het noordelijk deel van het studiegebied neemt de graanteelt de helft van het bouwplan in, terwijl in het zuidelijk deel de fabrieksaardappelteelt met een aandeel van 40% de overhand heeft.

Tabel 3.3 *Overzicht kengetallen van de akkerbouwbedrijven groter dan 20 nge naar gebied; 1994*

Kengetal	Midden-Groningen	Groningen
Nge per bedrijf	64	78
Hectare per bedrijf	59	62
Nge per hectare	1,07	1,27
Percentage bedrijven:		
- tot 50 ha	39	51
- 50 - 75 ha	44	28
- 75 ha en meer	17	21

Bron: CBS-landbouwteeling, bewerking LEI-DLO.

3.7 Melkveehouderijbedrijven

Vrijwel de volledige produktie-omvang (in nge) in de melkveehouderij in Midden-Groningen is geconcentreerd op de melkveehouderijbedrijven met een omvang van meer dan 20 nge. Over het algemeen gaat het - met name in vergelijking met Groningen - om vrij grote bedrijven die in de meeste gevallen beschikken over een ligboxenstal (tabel 3.4). Een hoog opvolgingspercentage vult dit beeld logischerwijs aan. De verkaveling is in vergelijking met Groningen minder gunstig.

Met de huidige veebezetting, die gelijk is aan die in heel Groningen, zijn er geen problemen te verwachten in verband met het milieubeleid. Hierbij wordt ervan uitgegaan dat de gewenste veebezetting niet veel hoger dan 2 grootvee-eenheden (zie toelichting bij tabel 3.4) per hectare zou moeten zijn. Melkquotering en een stijging van de melkgift per koe enerzijds, en de ligging in en nabij akkerbouwgebieden anderzijds bieden voldoende mogelijkheden om de veebezetting op een peil te brengen waarbij aan toekomstige milieu-eisen relatief eenvoudig voldaan kan worden.

Tabel 3.4 Overzicht kengetallen van de melkveehouderijbedrijven groter dan 20 nge naar gebied; 1993/1994

Kengetal	Midden-Groningen	Groningen
Nge per bedrijf	117	89
Melkkoeien per bedrijf	74	56
Hectare per bedrijf	50	38
Grootvee-eenheden per ha *)	2,3	2,3
Percentage met ligboxenstal **)	79	65
Percentage bedrijven met meer dan 60% huiskavel **)	43	65

*) Met behulp van grootvee-eenheden kunnen dieren in elkaar worden omgerekend op basis van de voederbehoefte (bijvoorbeeld 1 melkkoe=1 grootvee-eenheid). Ha=hectare grasland en voedergewassen; **) Gegevens gebaseerd op 1993. Bron: CBS-landbouwtelling, bewerking LEI-DLO.

Aangezien de meeste melkveehouderijbedrijven in het noordelijk deel van Midden-Groningen liggen, is het hiervoor geschetste beeld met name van toepassing op dit gebied. Overigens hebben ook de melkveehouderijbedrijven in het zuidelijk deel een behoorlijk grote omvang.

3.8 Overige bedrijven

In paragraaf 3.2 is uiteengezet hoe het bedrijfstype overig globaal is samengesteld. In dit type komen zowel gespecialiseerde als gemengde bedrijven voor. In tabel 3.5 is met behulp van de produktie-omvang - uitgedrukt in nge - aangegeven in welke mate de produktietakken voorkomen op de overige bedrijven. In Midden-Groningen ligt de nadruk vooral op de veeteelttakken, terwijl op de overige bedrijven in Groningen de tuinbouw

Tabel 3.5 Overzicht kengetallen van de overige bedrijven groter dan 20 nge naar gebied; 1994

Kengetal	Midden-Groningen	Groningen
Nge per bedrijf	60	74
Hectare per bedrijf	26	25
Procentuele verdeling nge:		
- graasdierhouderij	35	27
- intensieve veehouderij	32	22
- akkerbouw	21	19
- tuinbouw	12	32

Bron: CBS-landbouwtelling, bewerking LEI-DLO.

veel sterker is vertegenwoordigd. Hierdoor is bij een vrijwel gelijke gemiddelde bedrijfsoppervlakte van de overige bedrijven in beide gebieden, de gemiddelde produktie-omvang (in nge) van de bedrijven in Groningen groter dan in het studiegebied.

	Midden-Groningen	Groningen
Land op basis van de veehoeftkosten (bijvoorbeeld 1 melkkoers = grootvee-eenheid)	117	89
Land op basis van de veehoeftkosten (bijvoorbeeld 1 melkkoers = grootvee-eenheid)	74	56
Land op basis van de veehoeftkosten (bijvoorbeeld 1 melkkoers = grootvee-eenheid)	50	38
Land op basis van de veehoeftkosten (bijvoorbeeld 1 melkkoers = grootvee-eenheid)	23	13
Land op basis van de veehoeftkosten (bijvoorbeeld 1 melkkoers = grootvee-eenheid)	19	15
Land op basis van de veehoeftkosten (bijvoorbeeld 1 melkkoers = grootvee-eenheid)	43	62

*) Met behulp van grootvee-eenheden kunnen dieren in elkaar worden omgerekend op basis van de veehoeftkosten (bijvoorbeeld 1 melkkoers = grootvee-eenheid). Hierbij is gebruik gemaakt van de veehoeftkosten van 1993.
 **) Gegevens gebaseerd op 1993.
 **) CBS Landbouw en visserij, 1994.

Aangezien de meeste melkveehouderijen in het noordelijk deel van Midden-Groningen liggen, is het hiervoor gekozen beeld met name van toepassing op dit gebied. Overigens hebben ook de melkveehouderijen in het zuidelijk deel een behoorlijk grote omvang.

3.8 Overige bedrijven

In paragraaf 3.5 is vermeld dat het bedrijfstype overig globaal is samengevat in drie soorten: overig, gespecialiseerd en gemengd. De bedrijven voor de tabel 3.5 is met behulp van de produktie-omvang - uitgedrukt in nge - aangegeven in welke mate de produktietakken voorkomen op de overige bedrijven in Midden-Groningen. Het nadruk vooral op de veehouderij, terwijl de overige bedrijven in Groningen de tuinbouw

Tabel 3.5 Overzicht kengetallen van de overige bedrijven groter dan 20 nge naar gebied 1994

	Midden-Groningen	Groningen
Land op basis van de veehoeftkosten (bijvoorbeeld 1 melkkoers = grootvee-eenheid)	80	74
Land op basis van de veehoeftkosten (bijvoorbeeld 1 melkkoers = grootvee-eenheid)	7	25
Land op basis van de veehoeftkosten (bijvoorbeeld 1 melkkoers = grootvee-eenheid)	7	13
Land op basis van de veehoeftkosten (bijvoorbeeld 1 melkkoers = grootvee-eenheid)	35	13
Land op basis van de veehoeftkosten (bijvoorbeeld 1 melkkoers = grootvee-eenheid)	3	19
Land op basis van de veehoeftkosten (bijvoorbeeld 1 melkkoers = grootvee-eenheid)	14	32

bron: CBS Landbouw en visserij, 1994.

4. VISIE VAN DE LANDBOUWERS

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk is getracht de visie vanuit de landbouw op de herinrichting Midden-Groningen te verwoorden. Hiervoor zijn in de eerste helft van juni 1995 acht sleutelinformanten geïnterviewd. Ze zijn gekozen op basis van hun kennis over de landbouw in het gebied, bijvoorbeeld doordat zij actief zijn in een landbouworganisatie. Zes daarvan zijn landbouwers met een bedrijf in het gebied. Bij de selectie van de landbouwers is verder gezorgd voor een verdeling naar verschillende soorten bedrijven en naar verschillende delen van het gebied.

De interviews zijn gehouden in de vorm van open vraaggesprekken, dat wil zeggen: de geïnterviewden konden in eigen bewoordingen uitdrukken hoe de landbouwers in het gebied denken over de onderwerpen die de interviewer naar voren bracht. De volgende onderwerpen zijn besproken: betekenis van landinrichting, positie van de akkerbouw en de melkveehouderij, natuurontwikkeling, bedrijfsverplaatsingen en leefbaarheid. Voordat verslag wordt gedaan van de gesprekken, wordt in het kort ingegaan op enkele achtergronden van het landinrichtingsproject Midden-Groningen.

4.2 Achtergronden

Voor een beter begrip van hetgeen de geïnterviewden naar voren hebben gebracht, worden hier enkele achtergronden rondom het project Midden-Groningen behandeld.

Inspraak

De belangrijkste beleidsstukken die voorafgingen aan het besluit tot het in voorbereiding nemen van de herinrichting Midden-Groningen zijn in paragraaf 1.1 behandeld. Het voorontwerp van het Gebiedsperspectief Midden-Groningen is in april 1993 in de inspraak gebracht. De vele reacties hierop zijn gebundeld in de "Nota Commentaar en Advies" (LNV, 1994b). In hoofdzaak is gereageerd op de begrenzing van het natuurontwikkelingsgebied, wildschade, ontwikkelingsmogelijkheden voor de landbouw en de vrijwilligheid van landinrichting. De inspraak heeft onder andere geleid tot aanpassing van de begrenzing van het natuurontwikkelingsgebied. Anders gezegd, de plannen voor grootschalige natuurontwikkeling zijn al langer bekend, en men is in de gelegenheid geweest hierop te reageren. Verondersteld mag worden dat de bewoners van het gebied er nu van uitgaan dat het natuurontwikkelingsgebied er daadwerkelijk zal komen.

Ruilverkaveling en natuurontwikkeling

In het grootste deel van de deelgebieden Schildwolde en Slochteren-Zuid (zie figuur 1.3) heeft al een ruilverkaveling (evenals herinrichting een vorm van landinrichting) plaatsgevonden, welke in 1986 is afgesloten. De ruilverkaveling stond vooral in het teken van het verbeteren van de produktie-omstandigheden voor de akkerbouw. In het kader van de ruilverkaveling is al een aantal natuurgebieden ingericht. De bestaande natuurterreinen (580 ha) gaan samen met het Schildmeer (370 ha) en het te ontwikkelen natuurgebied - met een oppervlakte van 1.130 ha - één geheel vormen. Het gebied moet zich ontwikkelen tot een groot waterrijk gebied, deels nat (open water, slikken, rietlanden) en deels droog van karakter (ruigten, graslanden en wilgenbossen die zich ontwikkelen tot andere typen bossen). Er wordt beperkt ingegrepen of gestuurd door de mens, bijvoorbeeld door middel van water(peil)beheer, gefaseerd (riet)maaaien of inzet van grazers (Creemer en Vreugdenhil, 1994).

Deelgebieden

In het onderzoek zijn drie deelgebieden onderscheiden: Luddeweer-Overschild, Schildwolde en Slochteren-Zuid (zie figuur 1.3 en paragraaf 1.3). Daar is aangegeven dat vooral de scheiding tussen enerzijds het deelgebied

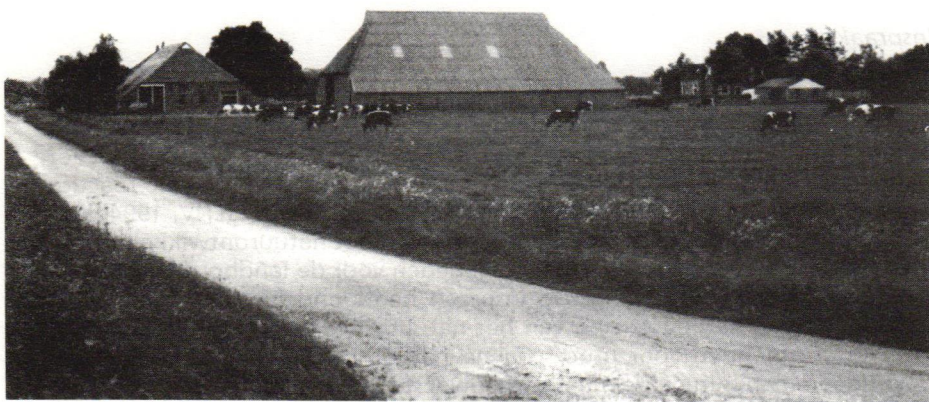

Foto: Melkveehouderij bij Overschild

Luddeweer-Overschild en anderzijds de twee andere deelgebieden vrij hard is. Deze scheiding valt samen met het verschil in landbouwactiviteiten. In Luddeweer-Overschild ligt de nadruk sterk op de melkveehouderij, terwijl in de andere twee deelgebieden de akkerbouw de boventoon voert (zie ook paragraaf 2.3 en 3.2). Het gebied Luddeweer-Overschild is in de loop der jaren veranderd van een akkerbouw- naar een melkveehouderijgebied. In veel gevallen gaat het om melkveehouders die zich uit andere delen van het land hier gevestigd hebben. De instroom en omzetting is een proces dat al plaatsvindt vanaf de jaren zestig en zeventig.

4.3 Natuurontwikkeling

Het is over ons gekomen

De plannen voor natuurontwikkeling hebben in het begin zeer veel weerstand opgeroepen, onder meer door de onduidelijkheid over de omvang en de grenzen van het gebied. In dit stadium is de communicatie met de inwoners van het gebied slecht verlopen: "De EHS (ecologische hoofdstructuur) kwam in één keer uit de lucht vallen. Niemand wist waar het precies over ging. Niemand wist hoe groot het gebied zou worden, waar het gebied zou komen te liggen". Na de voorlichting en inspraak zijn de plannen aangepast. Daarbij ging het vooral om de inperking van het gebied, en het zoveel mogelijk buiten de grenzen laten van bedrijven en de betere landbouwgronden. Het besef dat natuurontwikkeling maatschappelijk gewenst is, de aanpassingen van de plannen en het verstrijken van een aantal jaren, maken dat men de natuurontwikkeling en landinrichting beschouwt als een noodzakelijk kwaad, waar men maar het beste van moet zien te maken: "Het is over ons gekomen. We hebben er alles aan gedaan. Maar ja, uiteindelijk is het zo geworden. Men beschouwt het nu als 'n gegeven". Enkele geïnterviewden noemden als voorbeeld van deze pragmatische houding, agrariërs die al grond hebben verkocht in het te ontwikkelen natuurgebied, om elders weer grond terug te kopen.

Overigens is meermalen opgemerkt dat boeren niet tegen natuur zijn, maar dat zij een andere opvatting hebben over natuur: "Landbouw is toch ook natuur en toch ook mooi". Daarbij is gewezen op de bestaande natuurgebieden in het gebied: "Dat zijn dan ook niet meteen de voorbeelden waarvan je zegt dat willen we graag dicht in de buurt". Het zijn verwilderde terreinen, die niet bezocht worden door de vogels voor wie ze bestemd zijn, wat ook door de beheerder wordt onderkend.

Twijfels blijven over invulling randvoorwaarden

Naar aanleiding van de inspraak is er een aantal eisen vanuit de landbouw geformuleerd om verder aan natuurontwikkeling mee te werken, zoals de regeling van de wildschade en de vrijwilligheid van grondaankoop.

Momenteel wordt er gewerkt aan een convenant tussen grondgebruikers, jachthouders en terreinbeheerders om een wildschaderegeling op te zetten. Uitgangspunt daarbij is het zoveel mogelijk voorkomen van schade, en mocht er toch schade optreden om dan te voorzien in een goede schaderegeling. Het gevoel leeft hier en daar dat "de bewijslast" om voor een financiële vergoeding in aanmerking te komen wel erg zwaar is, "dat je heel veel moet aantonen, dat je er alles aan hebt gedaan om het wild te verjagen".

Een ander punt waar nog steeds onbehagen over is, is de ligging van de foerageergebieden. In het gebiedsperspectief is aangegeven dat de inrichting van het natuurgebied mede gericht dient te zijn op interne foerageermogelijkheden voor met name water- en moerasvogels. Maar deze en gene kan niet aan de indruk ontkomen dat de beheerder daar toch een andere interpretatie aan geeft, dat de beheerder hun het gevoel geeft dat de aangrenzende landbouwgronden op de een of andere manier een soort bufferende functie zouden kunnen vervullen. De volgende bewoordingen geven uitdrukking aan die indruk: "Staatsbosbeheer is er toch niet weg van om daar (in het natuurgebied) heerlijk sappige graslanden neer te leggen, want dat is niet het idee van natuurgebied".

Hoewel er door de overheid telkens op gewezen is dat de ontwikkeling van het natuurgebied op vrijwillige basis zal plaatsvinden, worden daar ook vraagtekens bijgezet. Vindt de aankoop van gronden en bedrijven formeel op vrijwillige basis plaats, het wordt meer gevoeld als "vrijwillig verplicht". Als de natuurontwikkeling eenmaal van de grond komt, dan zullen de meeste boeren in het voor natuur aangewezen gebied toch gaan uitzien naar iets anders.

Te lage aankoopbedragen

De geïnterviewden verwachten dat losse gronden wel regelmatig zullen worden aangeboden, wat nu ook al het geval is. Krijgt iemand de mogelijkheid om buurmans grond te kopen, dan zal hij de grond in het natuurgebied al snel verkopen. Voor de bedrijven die in het natuurontwikkelingsgebied liggen, ligt het natuurlijk minder eenvoudig. Het gebied behoort tot de gebieden met de laagste grondprijzen. Op een andere plek het bedrijf voortzetten zal daarom financieel moeilijk zijn. Daar komt bij dat ze over het algemeen niet kunnen concurreren met bedrijven die zich vanuit andere delen van het land, in het noorden vestigen. Het verschil in grondprijs bedraagt immers al gauw een factor twee. Als een steuntje in de rug heeft de provincie Groningen een premiereregeling voor bedrijfsverplaatsing en -op-schuiving van veehouderijbedrijven vanuit de EHS in Groningen naar elders in de provincie Groningen in het leven geroepen.

Een aantal geïnterviewden gaf te kennen dat de aankoopplannen wel lukken, als DBL (Directie Beheer Landbouwgronden) maar genoeg biedt. Maar de bedragen die tot nu toe zijn geboden voor hele bedrijven zijn gewoon te laag om elders te kunnen starten, en "de hele aanpak van dit herinrichtingsproject staat of valt met een toereikende grondverwerving".

Beperkte rol voor boer in beheer

Over een eventuele rol van de boeren als beheerder van het te ontwikkelen natuurgebied wordt wisselend gedacht. Voor melkveehouderijbedrijven is het niet interessant, omdat ze in de eerste plaats behoefte hebben aan kwaliteitsgras. Voor slachtvee worden ook weinig mogelijkheden gezien, vanwege de lage rentabiliteit van deze tak. Verder is opgemerkt dat het de bedoeling is een natuurgebied te ontwikkelen waarin de mens zo min mogelijk ingrijpt.

Sommigen denken dat er wel belangstelling zal zijn voor het beheer, aangezien er nu ook delen van het bestaande natuurgebied beheerd worden door agrariërs. Iemand wees erop dat het goed zou zijn om agrariërs voor het beheer te interesseren, maar daarvoor moet de vergoeding wel voldoende groot zijn: "Liever dat mensen uit eigen regio dat doen, in verband met betrokkenheid en aanvulling op het inkomen". Een ander merkte op dat de beheerders de boeren nodig zullen hebben, omdat de boeren het beheer uit kunnen voeren tegen de helft van de kosten die de overheid maakt.

4.4 Landinrichting

Herinrichting voor natuurontwikkeling

Op de vraag hoe er over de landinrichting in het gebied wordt gedacht, is door de geïnterviewden direct de relatie gelegd met de natuurontwikkelingsplannen, en de recent afgesloten ruilverkaveling Slochteren in het zuidelijk deel. Het staat voor iedereen "...als een paal boven water dat de herinrichting gebruikt wordt om de natuurontwikkeling te realiseren en niet dat wij het nodig hebben voor de landbouw". Immers, in het zuidelijk deel is de ruilverkaveling recent afgesloten, waarvoor men sinds enkele jaren ruilverkavelingsrente betaalt. In het noordelijk deel zijn de produktieomstandigheden ook vrij goed, hoewel de verkaveling hier en daar wel voor verbetering vatbaar is. Men ziet dus in de herinrichting vooral een middel om het gewenste natuurgebied te realiseren. Realisering houdt in dat bedrijven geheel of gedeeltelijk uitgekocht moeten worden, waardoor er ook aanpassingen nodig zijn in de verkaveling. Verder moeten de watersystemen van het natuur- en van het landbouwgebied worden gescheiden. Inrichtingsbehoeften zijn met andere woorden vanuit de landbouw nu niet of nauwelijks aanwezig, maar ze ontstaan als gevolg van natuurontwikkeling.

Op de meer specifieke vraag hoe men denkt over het nut van herinrichting kwamen verschillende antwoorden. Enerzijds is gewezen op peilingen die gehouden zijn onder de agrariërs in het noordelijk gebied tijdens vergaderingen van de plaatselijke landbouwverenigingen. Op de vraag of men de herinrichting nodig vond hielden de voor- en tegenstemmers elkaar ongeveer in evenwicht. Anderen zijn ervan overtuigd dat een stemming over de herinrichting zou leiden tot afstemming.

Het volgende geeft nog eens weer hoe in het gebied tegen de herinrichting wordt aangekeken. "Als er niets zou gebeuren dan was er geen herinrichting nodig. Om nog duidelijker te zijn, wij zaten in een gebied wat al een jaar of zes klaar was van verkaveling, maar in de hoek van Harkstede daar moesten de laatste bezwaren nog behandeld worden, en toen werd die hele zaak al weer op z'n kop gegooid en gingen ze het weer doorsnijden omdat die EHS kwam. Die dingen zetten kwaad bloed. Er is een hoop geld ingestopt om te verkavelen en nu is het amper klaar en nu gaan ze er weer natuurgebied van maken. Dat strookt niet met elkaar".

Weinig inrichtingswensen

Behalve de meer algemene vraag over het nut van landinrichting, is de geïnterviewden gevraagd naar eventuele knelpunten en/of wensen ten aanzien van de afzonderlijke inrichtingsaspecten verkaveling, waterbeheersing en ontsluiting.

In het noordelijke deel (Luddeweer-Overschild) ervaart men over het algemeen weinig knelpunten op het terrein van de verkaveling, waterbeheersing en ontsluiting. De verkaveling kan hier en daar in het gebied echter wel verbeterd worden. Het gaat hierbij vooral om vergroting van de huiskavel van de melkveehouderijbedrijven. De waterbeheersing in het gebied is in de zeventiger jaren al verbeterd, en daar is men nu nog tevreden over. Kleine aanpassingen zijn gewenst ten aanzien van de waterinlaat voor beregening en voor drinkwater voor het vee. Ook over de ontsluiting is men tevreden. Als enige wens is genoemd een nieuwe weg rondom een van de dorpen, waarbij is aangetekend dat de kansen voor realisering laag worden ingeschat. De inrichtingssituatie zal niet zo sterk worden beïnvloed door de natuurontwikkeling, omdat deze hoofdzakelijk zal plaatsvinden in het zuidelijk deel (Schildwolde).

Aangezien in het zuidelijk deel de ruilverkaveling net is afgesloten, is het logisch dat er vrijwel geen knelpunten in de inrichting zijn genoemd. Op kavelniveau valt hier en daar wel wat te verbeteren, maar dat is een zaak voor de individuele ondernemers, waar geen herinrichting voor nodig is.

Overigens kan - zoals eerder al is opgemerkt - herinrichting niet los worden gezien van natuurontwikkeling, dat wil zeggen dat realisering van natuurontwikkeling gepaard zal (moeten) gaan met veranderingen in de inrichtingssituatie.

Op rekening van het natuurproject

Een aantal geïnterviewden merkte op dat de kosten die de herinrichting met zich meebrengen, zoals die voor het scheiden van de watersystemen van het landbouw- en natuurgebied, niet voor rekening mogen komen van de boeren, maar ten laste van het natuurproject behoren te komen. Want, zonder natuurproject zou er ook geen herinrichting zijn.

4.5 Akkerbouw

Ook bij de bespreking van de positie van de akkerbouw in Midden-Groningen moet onderscheid worden gemaakt in het noordelijk (Luddeweer-Overschild) en het zuidelijk gebied (Schildwolde en Slochteren-Zuid).

Luddeweer-Overschild: rol akkerbouw lijkt uitgespeeld

De akkerbouw was in het noordelijk deel ooit de belangrijkste produktietak, maar is uit die positie verdrongen door de melkveehouderij. Die omschakeling is ongeveer 20 à 30 jaar geleden ingezet. Belangrijke oorzaak is de grondsoort ("moeilijke grond") die voor de meeste akkerbouwteelten (en ook tuinbouwteelten), met als voornaamste uitzondering de graanteelt, niet geschikt is. De grond - bekend onder de naam "Rodoorne grond" - bestaat uit een dunne kleilaag op veen. Ook voor de toekomst zien de geïnterviewden weinig perspectieven voor de akkerbouw in dit gebied, en zal de melkveehouderij in dit gebied nog sterker gaan domineren. Als indicatie voor de moeilijke positie van de akkerbouw in dit gebied is aangevoerd dat indertijd veel gronden in de braak zijn gelegd, en dat nu gebruik wordt gemaakt van de bosbouwregeling. Dat laatste wordt betreurd, want "... dat is verloren grond voor de landbouw", en er is gewezen op problemen die kunnen rijzen bij de toekomstige verkaveling: "Akkerbouwgrond kun je natuurlijk de ploeg inzetten en je kunt er gras inzaaien en het is te verruilen. Maar als er bomen in staan...". Ook wijzen de geïnterviewden op de problemen die kunnen optreden bij het aanvragen van milieuvergunningen, en de belemmeringen bij bedrijfsvergroting. De niet-planmatige aanplant versterkt de bezwaren. Tot slot is ook gewezen op de aantasting van de openheid van het gebied. Al met al vindt men de bosaanplant landbouw-structureel een slechte zaak. Wellicht moge als illustratie de volgende opmerking worden aangehaald: "Hoe actiever de landbouwer, hoe minder houtteelt er is". Overigens leven de bezwaren tegen de bosaanplant in het hele gebied.

Voorgaande wil niet zeggen dat de akkerbouw helemaal of op korte termijn uit het gebied zal verdwijnen. De bedrijfshoofden zijn over het algemeen jong en ze hebben er in veel gevallen een baan bij of verrichten loonwerk. Op die manier kunnen ze nog best vooruit. Besluiten ze echter te stoppen, dan zal de grond overgaan naar de melkveehouderij, zo is de gedachte.

Schildwolde/Slochteren-Zuid: enkele kenmerken

Voordat ingegaan wordt op de gesprekken, worden eerst kort een paar kenmerken van het gebied toegelicht. Dit zuidelijk deel is hoofdzakelijk een akkerbouwgebied, met een hoofdrol in het grondgebruik voor de fabrieksaardappelteelt. Het gebied is recentelijk herverkaveld. Er komen verschillende soorten grond voor, waarvan slechts een beperkt deel geschikt is voor meer intensieve teelten. Die mogelijkheden liggen met name rond

Foto: Akkerbouw bij Hellum

de bebouwingsas van Slochteren. Het gebied is ingedeeld bij de regio met de laagste hectare-toeslagen uit het Mac Sharry-pakket. Tot slot mag het "PILS"-project, dat staat voor "Projekt Innovatie Landbouw Slochteren", niet ongenoemd blijven. Dit initiatief is ontstaan uit een groep agrarische ondernemers die zich in 1990 met de vraag bezig hield: "Hoe ontwikkelt zich de landbouw in Slochteren en hoe kunnen we inspelen op veranderingen". Het doel van het project is: "door middel van het initiëren van activiteiten, dat een groot aantal agrariërs zal starten met nieuwe teelten en/of ontwikkeling van nieuwe bedrijfstakken in de landbouw met een hogere toegevoegde waarde, welke leiden tot nieuwe werkgelegenheid en een hoger inkomen van de agrariërs" (Van Gent, 1994). Een van de voorbeelden is de fruitteelt op akkerbouwbedrijven. In 1992 zijn zeven bedrijven gestart met fruit, en hebben daarvoor gezamenlijk een bewaar- en sorteerbebedrijf gebouwd (Fruco BV).

Schildwolde/Slochteren-Zuid: akkerbouw zoekende

Een geïnterviewde antwoordde als volgt op de vraag naar de perspectieven van de akkerbouw in het gebied: "De akkerbouw is zoekende, zoekende naar een tak die perspectief geeft. Ze zijn op zoek naar: Past het bij

mij? Past het bij mijn bedrijf?" Of, zoals iemand anders het verwoordde: "... maar, alternatieve teelten, daar waar ze zich aandienen, waar wij wat in zien, pakken we aan". En een derde merkte op: "Neventakken moeten de akkerbouw er boven brengen". De akkerbouwers beseffen dat de rentabiliteit van de traditionele gewassen, fabrieksaardappelen en granen laag zal blijven, en dat ze zelf nieuwe wegen moeten bewandelen om het bedrijf te kunnen voortzetten. Dat kan voor een ieder weer anders uitpakken, want een zaligmakend alternatief is niet voorhanden. Overigens zal het areaal fabrieksaardappelen en suikerbieten, waarvoor quota gelden, in de toekomst niet veel veranderen; ze zullen een belangrijk deel blijven uitmaken van het bouwplan. Aan de andere kant geldt voor de tuinbouwteelten als beperkende factor de beperkte hoeveelheid geschikte grond. Uitbreidingen in de intensieve veehouderij lijken ook maar beperkt mogelijk te zijn. Immers, de bedrijven in de lintbebouwing zullen al snel stuiten op de milieureggeving. Een andere reden is dat degenen die veehouderij willen, daar al mee begonnen zijn.

Met de over het algemeen vrij jonge bedrijfshoofden, en de initiatieven om andere zaken op het bedrijf op te pakken, mag de conclusie over de akkerbouw in dit deel zijn: "Ik zie wel degelijk perspectieven voor de akkerbouw, de uitgangspositie is redelijk".

4.6 Melkveehouderij

Staat sterk

Trefwoorden die de geïnterviewden gebruikten om de positie van de melkveehouderij in het gebied te omschrijven, zijn onder meer: "sterk", "modern", "groot", "jonge ondernemers", "florissant". Uiteraard geldt dat niet voor de gehele melkveehouderij in het gebied, maar het is het algemene beeld, dat met name van toepassing is op het noordelijk deel van het herinrichtingsgebied. In veel gevallen gaat het om ondernemers die uit andere delen van het land in de loop der tijd hier zijn neergestreken. Kortom, de uitgangspositie van de melkveehouderij is zonder meer goed. Wel is een kanttekening geplaatst bij de melkquotering en de melkprijs. Verdwijnt de quotering en/of daalt de melkprijs dan kan ook de positie van de melkveehouderij onder druk komen te staan, maar dat geldt dan ook voor die in het rest van het land. Een andere opmerking betrof de scheefgroei in steun die is ontstaan tussen de akkerbouw en de melkveehouderij, in meer brede zin. Daar zou op den duur toch wel wat meer evenwicht in mogen komen, en dan verbetert de positie van de akkerbouw ten opzichte van die van de melkveehouderij. En wellicht komt er vanuit de politiek in de toekomst meer steun voor non-food gewassen (agrificatie, energieteelten) in het licht van duurzaamheid. En om maar dicht bij huis te blijven, de voorraad aardgas waarop het gebied drijft is eindig.

4.7 Bedrijfsverplaatsing

Grootste stroom is geweest

Het is meermalen opgemerkt dat in het noordelijk deel een omzetting van akkerbouw naar melkveehouderij heeft plaatsgevonden, in hoofdzaak door de instroom van melkveehouders over een langere periode. In een meer recente periode - zeg maar over de laatste vijf jaar - zijn er volgens de geïnterviewden in het hele gebied hooguit vijf nieuwe bedrijven bijgekomen. In het noordelijk deel verwachten ze weinig instroom meer. Daar zijn verschillende redenen voor. Het grootste deel van het gebied wordt nu al ingenomen door melkveehouderij; het gebied is op zich niet zo groot, en de grond kent zo zijn nadelen; verder schrikken de plannen voor natuurontwikkeling potentiële nieuwvestigers af: "Ik denk dat dus hier in Midden-Groningen een beetje rust in de toestand is, ook omdat kopers van elders, voor akkerbouwbedrijven die hier nog zouden zijn, toch even zeggen, we gaan een deurtje verder. We wachten het wel even af totdat die natuur klaar is". En waar dat deurtje verder is, gaf een ander aan: "Ik hoor toch meer dat ze naar het Hogeland of naar het Oldambt gaan". Ook in het zuidelijk deel verwacht men dat de toekomstige instroom beperkt zal zijn. Ook hier zijn de grootte van het gebied en de natuurplannen als argumenten hiervoor aangedragen. Verder speelt in dit gebied dat vestiging van veehouderijbedrijven in het bebouwingslint problemen kan opleveren met de milieuwetgeving. Bouwen elders in het gebied zal veelal dure investeringen vergen in nutsvoorzieningen. Dan kijken bedrijven eerder naar andere gebieden, waar meer mogelijkheden zijn.

Samengevat verwacht men dat de omzetting van akkerbouw naar melkveehouderij nog wel iets zal doorgaan, maar dat de grootste instroom van veehouderijbedrijven wel achter de rug is.

4.8 Leefbaarheid

Betekenis recreatie voor landbouw marginaal

Er zijn enkele landbouwbedrijven in het zuidelijk deel van het gebied die wat recreatie-activiteiten ondernemen, meestal in de vorm van een minicamping. Volgens de geïnterviewden zal de betekenis van de recreatie voor de landbouw marginaal blijven. En mochten er zich mogelijkheden aandienen, dan zullen de ondernemers die aangrijpen, zo is de verwachting. In het noordelijk deel, dat vrijwel helemaal buiten het natuurontwikkelingsgebied ligt, wordt geen grote toename van de recreatie verwacht.

Voorts is er door enkele geïnterviewden op gewezen dat van de effecten van natuurontwikkeling op de leefbaarheid (economie, werkgelegenheid) niet al te hoge verwachtingen mogen worden gekoesterd. Het verlies dat aan landbouwzijde wordt geleden, zal daar in ieder geval niet mee gecompenseerd worden.

Denk ook aan eigen bevolking

Verschillende geïnterviewden wezen erop de eigen bevolking niet uit het oog te verliezen, daarmee onder meer doelend op de in ontwikkeling zijnde bungalowprojecten. Als wensen zijn genoemd: een rondweg om een dorp, een fietspad langs de Graauwe Dijk, verbetering openbaar vervoer (is er nu in sommige delen niet) en het herstellen van de vaarverbinding tussen Hellum en het Schildmeer.

Maar over het algemeen is er volgens de geïnterviewden weinig mis met de leefbaarheid in het gebied.

5. SLOTBESCHOUWING

Inleiding

In de slotbeschouwing wordt eerst kort ingegaan op de ontwikkelingen in en de huidige situatie van de landbouw in het studiegebied Midden-Groningen. Daarvoor is teruggegrepen op de kwantitatieve en kwalitatieve informatie in de voorgaande hoofdstukken. Daarna wordt even stilgestaan bij de braak- en bosbouwregeling. Vervolgens worden enkele aspecten van de twee hoofdonderwerpen die in het gebied spelen - natuurontwikkeling en herinrichting - belicht.

Ontwikkelingen

Het aantal bedrijven in Midden-Groningen is in de afgelopen vijf jaar vrijwel niet veranderd. Er traden wel verschuivingen op tussen de verschillende agrarische sectoren: een verdere verschuiving van akkerbouw naar melkveehouderij, die hoofdzakelijk in het noordelijk deel plaatsvond. De melkveehouderij heeft nu de grootste produktie-omvang. Binnen het areaal bouwland is een verschuiving opgetreden van graanteelt naar groenbemesting en braakland onder invloed van de hervorming van het landbouwbeleid (Mac Sharry). De fabrieksaardappelteelt en de graanteelt zijn nu ieder goed voor een derde van het areaal. Om de akkerbouwers nieuwe wegen te laten inslaan, loopt in de gemeente Slochteren het "PILS"-project (Project Innovatie Landbouw Slochteren). Een van de activiteiten die is opgepakt is de teelt van fruit inclusief het verwerkingstraject.

Huidige situatie

De melkveehouderij in het gebied, hoofdzakelijk geconcentreerd in het noordelijk deel, neemt een sterke positie in: de bedrijven zijn over het algemeen groot en modern uitgerust, en hebben een lage veebezetting. Een uitgangspositie waar met vol vertrouwen de toekomst kan worden tegemoet gezien, wat ook wel blijkt uit het grote aantal opvolgers.

De akkerbouw in het gebied verkeert in duidelijk minder gunstige omstandigheden, zoals delen met minder goede gronden, en de lage rentabiliteit van de belangrijkste teelten. In het noordelijk deel, dat al voor een belangrijk deel is omgezet van akkerbouw naar veehouderij, zijn de perspectieven voor de nog resterende akkerbouw somber, omdat vooral hier alternatieve teelten vrijwel niet mogelijk zijn door de "moeilijke grond". In het zuidelijk deel (Schildwolde/Slochteren-Zuid) wordt er met duidelijk meer

vertrouwen tegen de toekomst aangekeken, mede door de vernieuwingsgezindheid die de akkerbouwers hier tonen.

Bosbouw en braakland

Bladerend door de diverse stukken die over het gebied zijn verschenen (bijvoorbeeld LNV, 1994c), komt de indruk naar voren dat in het studiegebied op grote schaal gebruik wordt gemaakt van de braak- en bosbouwregeling, wat zou duiden op de zwakte van het gebied. Aan de hand van landbouwtellingsgegevens is nagegaan of dat beeld wel juist is. In Midden-Groningen bedroeg in 1994 het areaal bos (bosbouwregeling), braakland en groenbemesting (meestal in het kader van de braakregeling) op basis van de landbouwtelling in totaal iets meer dan 400 ha, ofwel 15% van het totale areaal bouwland (inclusief braak, groenbemesting en bos). Dat is gelijk aan het percentage voor heel Groningen. Voor de gemeente Slochteren - waar het studiegebied in valt - bedraagt het 17%, ofwel bijna 1.200 ha. Met andere woorden, het studiegebied toont een weinig afwijkend beeld op dit vlak. Binnen het studiegebied bestaat overigens wel een behoorlijk verschil. In het noordelijk deel wordt bijna een kwart van het areaal bouwland ingenomen door braakland, groenbemesting en bos, wat te wijten is aan de minder geschikte gronden voor akkerbouw in dit gebied. In het zuidelijk deel - waar ruim 70% van het totale areaal bouwland van het studiegebied ligt - wordt (slechts) ruim een tiende hiervoor aangewend.

Natuurontwikkeling

De plannen voor grootschalige natuurontwikkeling hebben vooral in het begin voor veel onrust gezorgd, met name door de onduidelijkheid die er in het begin over was. De uitgebreide voorlichting en inspraak hebben die onrust en ermee samenhangend wantrouwen niet geheel meer kunnen wegnemen.

Een ander aspect die de acceptatie van plannen voor natuurontwikkeling moeilijk maakt, is het natuurbegrip - wat verstaat men onder "natuur" - van de diverse partijen. Wat de een nauwelijks als (echte) natuur beschouwt, wordt door de ander wel degelijk als natuur beschouwd. Dit verschil in interpretatie zal waarschijnlijk blijven bestaan. Wel zal via communicatie tussen betrokkenen meer begrip voor elkaars opvattingen kunnen worden gekweekt.

Herinrichting

Afgaand op de gesprekken is het duidelijk dat de boeren sceptisch staan tegenover herinrichting: het is vooral een instrument voor uitplaat-sing, landbouwkundige voordelen zijn maar in beperkte mate te behalen. Het verdient aanbeveling om binnen de herinrichting zorgvuldig na te gaan welke instrumenten (kavelruil, herverkaveling) in welke delen van het gebied voor de realisering van het herinrichtingsplan nodig zijn.

Het is goed dit verhaal af te sluiten met een citaat uit een van de gesprekken, waarbij de constatering dat er een draagvlak is, niet door een ieder zal worden ondersteund: "Er is draagvlak, maar op onderdelen is het nog een broos draagvlak. Daarom moet je met informatievoorziening helder en open zijn. Daarom zal de Landinrichtingscommissie - voor zover het niet gaat om persoonlijke zaken - openbaar vergaderen".

Besluitend (LNV, 1994) komt de vraag naar voor in het studiegebied op grote schaal gebruik wordt gemaakt van de lokale en regionale plannen, wat zou duiden op de aanwezigheid van het gebied. Aan de hand van landbouwactiviteiten is aangenomen dat het gebied wel is in gebruik. Gevoelens bij de lokale bevolking (bestuurlijke) plannen en groenruimteplanning in het kader van de bestuursplanning op basis van de landbouwplanning is totaal niet meer dan 12% van het totaal. De meest voorkomende (niet) bestuursplanning en bestuursplanning aan het percentage voor het gebied. Voor de gemeente sluiten op waar het studiegebied in valt - bestuursplanning 17%, overal bij 1.200 ha. Met andere woorden, het studiegebied toont een weinig afwijkend beeld op dit vlak. Buiten het studiegebied bestaat overal wel een bestuursplanning. In het noordelijk deel wordt bijna een kwart van het totaal bouwland ingebracht door bestuursplanning, groenruimteplanning en bestuursplanning in het zuidelijk gebied. Daarvoor wordt het totale bouwland van het studiegebied licht - wordt (licht) naar een studie hiervoor aangevraagd.

Natuurontwikkeling

De plannen voor groenruimteplanning hebben vooral in het begin voor veel onrust gezorgd, met name door de onduidelijkheid die er in het begin over was. De uitgedrukte voorlichting en inspraak hebben de onrust en enige samenhangend wandelen niet geheel meer kunnen wegnemen.

Een ander aspect die de acceptatie van plannen voor natuurontwikkeling moeilijk maakt is het natuurbeleid, wat bestaat uit onder "natuur" - van de diverse partijen. Wat de een nauwelijks als (bestuurs) natuur beschouwt, wordt door de ander wel degelijk als natuur beschouwd. Dit verschil in interpretatie zal waarschijnlijk blijven bestaan. Wel zal via communicatie tussen betrokkenen meer begrip voor elkaars opvattingen kunnen worden gekweekt.

Handreiking

Afgeleid op de gesprekken is het duidelijk dat de boeren sceptisch staan tegenover handreiking: het is vooral een instrument voor uitplaatting landbouwactiviteiten. Het is niet in eerste instantie te behalen. Het verbaast aandacht om binnen de handreiking zorgvuldig na te gaan welke instrumenten (kwaliteit, verspreiding) in welke delen van het gebied voor de realisering van het handreikingplan nodig zijn.

LITERATUUR

- LNv (Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij) (1990)
Natuurbeleidsplan, Regeringsbeslissing; Den Haag
- LNv (1993)
Structuurschema Groene Ruimte; Het landelijk gebied de moeite waard, deel 3: Kabinetsstandpunt; Den Haag
- LNv/Provincie Groningen (1994a)
Gebiedsperspectief Midden-Groningen; Natuur, landbouw en leefbaarheid in de ecologische hoofdstructuur
- LNv/Provincie Groningen (1994b)
Nota Commentaar en Advies; Voorontwerp Gebiedsperspectief Midden-Groningen
- LNv/Provincie Groningen (1994c)
Projectnota/Startnotitie m.e.r. landinrichting Midden-Groningen
- Creemer, M. en A. Vreugdenhil (1994)
Strategisch groenproject Midden-Groningen; In: Landinrichting, 34(1994)8, pp. 5-11
- Gent, L. van (1994)
Toekomstperspectief in de agrarische sector (niet gepubliceerd)

Nederlandse grootte-eenheden (nge)

De productie-omvang van de bedrijven en van de verschillende productierichtingen is uitgedrukt in de Nederlandse grootte-eenheid (nge). De nge is eveneens de (standaardbedrijfs)eenheid een maatstaf voor de economische omvang van de productiebedrijven. De nge is gebaseerd op de saldi per dienstjaar en per hectare gewas. Met de nge kunnen de verschillende onderdelen (dieren, gewassen) van een bedrijf onder een noemer worden gebracht. Dit biedt de mogelijkheid om de omvang van verschillende typen bedrijven te vergelijken. De nge mag dus niet worden gezien als een maatstaf voor de fysieke omvang (zoals het aantal dieren). Voorts wordt er op gewezen dat de nge een gestandaardiseerde maatstaf is. Dit houdt in dat het aantal nge aangeeft hoe groot een bedrijf zou kunnen zijn, uitgaande van het saldo dat onder normale omstandigheden verwacht zou mogen worden. Het werkelijke saldo kan in een bepaald gebied of in een bepaald jaar of op een bepaald bedrijf afwijken van het berekende (standaard-)saldo. Behalve voor de weergave van de omvang van de bedrijven en de verschillende productietakken is de nge gebruikt om de bedrijven in te delen naar bedrijfstypen.

BIJLAGEN

Tabel B1.1. Nge per hectare respectievelijk dier in 1989 en in 1994

Gewas/dieren	1989	1994
Wintertarwe	0,92	0,88
Fabrieksarabidopsis	1,13	1,18
Suikerbieten	1,16	1,83
Melkkozen	0,88	1,24
jongves < 1 jaar	0,18	0,22
jongves 1-2 jaar	0,28	0,37

Bijlage 1 Nederlandse grootte-eenheid

Nederlandse grootte-eenheid (nge)

De produktie-omvang van de bedrijven en van de verschillende produktierichtingen is uitgedrukt in de Nederlandse grootte-eenheid (nge). De nge is evenals de sbe (standaardbedrijfseenheid) een maatstaf voor de economische omvang van agrarische bedrijven. De nge is gebaseerd op de saldi per diersoort en per hectare gewas. Met de nge kunnen de verschillende onderdelen (dieren, gewassen) van een bedrijf onder één noemer worden gebracht. Dit biedt de mogelijkheid om de omvang van verschillende typen bedrijven te vergelijken. De nge mag dus niet worden gezien als een maatstaf voor de fysieke omvang (zoals het aantal dieren). Voorts wordt er op gewezen dat de nge een gestandaardiseerde maatstaf is. Dit houdt in dat het aantal nge aangeeft hoe groot een bedrijf zou kunnen zijn, uitgaande van het saldo dat onder normale omstandigheden verwacht zou mogen worden. Het werkelijke saldo kan in een bepaald gebied of in een bepaald jaar of op een bepaald bedrijf afwijken van het berekende (standaard-)saldo. Behalve voor de weergave van de omvang van de bedrijven en de verschillende produktietakken, is de nge gebruikt om de bedrijven in te delen naar bedrijfstypen.

In tabel B1.1 zijn voor een aantal gewassen en diersoorten de nge-normen voor 1989 en voor 1994 opgenomen.

Tabel B1.1 Nge per hectare respectievelijk dier in 1989 en in 1994

Gewassen/dieren	1989	1994
Wintertarwe	0,95	0,85
Fabrieksaardappelen	1,13	1,26
Suikerbieten	1,76	1,83
Melkkoeien	0,88	1,24
Jongvee < 1 jaar	0,19	0,22
Jongvee 1-2 jaar	0,28	0,31

Bijlage 2 Kengetallen deelgebieden

Tabel B2.1 Overzicht kengetallen van de deelgebieden binnen Midden-Groningen, van Midden-Groningen en van Groningen in 1994

Kengetal	Luddeweer- Overschild	Schild- wolde	Slochteren- Zuid	Midden- Groningen	Groningen
Algemeen:					
- aantal bedrijven	55	46	20	121	4.819
- ha cultuurgrond	2.119	1.624	890	4.633	165.142
- aantal nge	4.005	2.528	1.171	7.705	295.781
- aantal aje	89	69	27	185	7.674
- % bedrijven < 20 nge	24	28	25	26	28
Aantal bedrijven naar type, bedrijven >= 20 nge:					
- akkerbouw	10	16	10	36	1.417
- melkveehouderij	25	8	0	33	1.302
- overig	7	9	5	21	753
- totaal	42	33	15	90	3.472
Procentuele verdeling productie in nge:					
- akkerbouw	16	52	66	35	41
- melkveehouderij	71	30	1	47	40
- overig	13	18	33	18	19
- totaal	100	100	100	100	100
Procentuele verdeling grondgebruik:					
- bouwland *)	35	75	75	56	59
- grasland **)	65	25	23	43	40
- overig	0	0	2	1	1
- totaal	100	100	100	100	100
Nge per bedrijf, bedrijven >= 20 nge:					
- akkerbouw	56	72	59	64	78
- melkveehouderij	121	103		117	89
- overig	43	46	107	60	74
- alle	93	72	75	82	81
Ha per bedrijf, bedrijven >= 20 nge:					
- akkerbouw	61	65	49	59	62
- melkveehouderij	51	45		50	38
- overig	12	14	66	26	25
- alle	47	46	55	48	45

*) Inclusief braakland en exclusief voedergewassen; **) Inclusief voedergewassen.

Bron: CBS-landbouwtelling, bewerking LEI-DLO.

Onderzoek naar de landbouw in het herinrichtingsgebied Midden-Groningen ten behoeve van het opstellen van het inrichtingsplan. Met behulp van gegevens uit de CBS-landbouwtelling zijn de ontwikkelingen in de landbouw in Midden-Groningen tussen 1989 en 1994 beschreven, en is de huidige positie van de landbouw in het gebied aangegeven door een vergelijking met de provinciale situatie te maken. Voor het verwoorden van de visie vanuit de landbouw op de landinrichting Midden-Groningen en op enkele specifieke onderwerpen, zoals de natuurontwikkeling, is een aantal agrariërs geïnterviewd. De melkveehouderij in het gebied neemt een sterke positie in. De akkerbouw staat er minder goed voor, maar probeert allerlei nieuwe takken uit. De natuurontwikkeling wordt beschouwd als een noodzakelijk kwaad. Herinrichting is vanuit de landbouw niet nodig; het wordt gezien als een instrument om natuurontwikkeling te realiseren.

ISBN 90-5242-296-6

Prijs f 27,- (inclusief 6% BTW)

Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO)

Postbus 29703 2502 LS DEN HAAG

Tel. (070)3308330

Postbank 412235